

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

נצבים וילך - תשפ"ו | גליון 230 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

מן הפרשה

"הנסתרת לה" אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (דברים כט, כח). דרש רבי יעקב יוקב עטלינגר בעל ה"ערוך לנו": "הנסתרת לה" אלהינו, העתידי לבוא עלינו השנה עדיין נסתר מעינינו, אבל "הנגלת לנו ולבנינו", אירועי השנה המסתיימת ידועים לנו, לטוב ולרוע. ועל כן יש לנו להשתמש בכל הידע שלנו בהנגלות, כדי לחזק את קיום התורה והאמונה לעתיד, ובזה ליכנס לשנה הבאה עלינו לטובה בלב בטהו! (מנחה עירכה)

ישרות וטהרת הלב תנאי לשמירת התורה

באותה שעה טרם ישוב בתשובה שלימה הרי עלול הוא חס ושלום לגלות בה פנים שלא כהלכה. וכן שמענו גם ראינו במהלך שנות דור אצל כל אלו שהקדיחו את תבשילם ברבים אשר שנו ופירשו ויצאו לתרבות לרעה, שזה היה דרכם ככל למו, לסלף את משמעות הכתובים ולעקם דברי חכמים ומדרשים מפשטם הישר בכדי להטותם אחר תאוות לבם, ולטול מהם סמך וסעד לאיוולתם ולדעותיהם הכוזבות, ה' ישמרנו מהם ומהמונם. ואשר על כן חייבים כל אישי ישראל לאחוז תמיד בעבודת התשובה, בכדי לשמור על יושר לבבם וכך יוכלו להבין ולהשכיל בדברי התורה על דרך האמת. ולזה קבעו אנשי כנסת הגדולה במטבע תפלת והשגת התורה 'קדשנו במצוותיך ותן חלקנו בתורתך' ובנוסף לכך גם על השגת טהרת הלב 'וטהר לבנו לעבדך באמת', שהרי הא בהא תליא, כי רק כאשר הלב טהור ונקי מפגמים רעים, אזי יוכל להבין ולהשכיל את דברי התורה הקדושה לאמתה, ובכך יוכל לעבוד את ה' באמת ובתמים בקדושה ובהרהר. ומעתה צא ולמד, שכל איש החפץ להיות דבוק ומקושר בהש"ת ובתורתו הק', נצרך הוא לשמור ולהשגיח על שלמות יושר הדעת שבו, וזאת כאשר יתרחק ויברח כמפני אש מכל דבר הגורם שיבוש הדעת ועקמיות בלב, וישמור עצמו בכל אופני השמירה ובכל מיני הזהירות שלא לפגום טוהר לבבו ולא ליתן פתח לשום דעה כוזבת לקלקל את יושר מוחו ושכלו מכפי שעשה אלוקים את האדם ישר.

(משנת שמן - רבי חיים שאול קריפמאן)

'לכל תשובה תימצא סליחה'

כולם הוא יקר המציאות. וכן ברמב"ם הלכות תשובה, כתב (ב, ב): 'ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד וכו', וכן יתנחם על שעבר וכו', ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם'. והרי דבר פשוט שמדריגה זו שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, היא מדריגה שקשה מאד להשיגה. ואם כן איך יתכן שהתורה תעיד על המצוה של תשובה שהיא מצוה קלה, וקרוב הדבר אלינו מאד.

יש להוסיף ראייה לזה שהתשובה היא מצוה קשה, ממה שמצינו בראובן שבלבל יצועי אביו, שזה היה נחשב לו לחטא. ומעשה זה היה לאחר מיתת רחל בסוף מסעם מחרן לארץ כנען, ויוסף היה אז בערך בן שמונה שנים. ובשעת מכירת יוסף שהיתה לאחר

"כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר מצוותיו וחקתיו הפתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ל, י).

כתב האבן עזרא, שעיקר כל המצוות מפורשות בתורה, או באופן שקבלנו את פירושה מפי החכמים, ומסיים 'ולא תהיה שמורה עד שיהיה הלב שלם, על כן נאמר "בכל לבבך" כי מצות השמירה עם הלב'.

וקרוב לזה פירש ב"משך חכמה", שזהו הסמיכות "כי תשמע בקול ה' וגו' הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב" וגו', מפני שישירות הלב הוא תנאי להבין את התורה על דרך האמת, כי מי שיביט בתורה בשרירות לבו יאמר שכתוב בה באופן אחר מהאמת, כי הרצון יטה לבבו לעקור דברי אלהים חיים ולפרש אותם באופן אשר יסכים לתאוותיו ודונו. לכן אמר "כי תשוב אל ה' אלוך בכל לבבך" כי רק אז בלא שום נגיעה ורצון, אז תראה באר היטב מה שכתוב בתורה.

והעולה מדבריהם כוונת הפסוק, שהתנאי הקודם למעשה בכדי להבין את התורה לאמיתתה, הוא שיהיה לב האדם ישר ורצונותיו טהורים וישרים ונקיים מכל נגיעה אישית, ורק אז כשהלב ישר יוכל ללמוד את התורה כראוי ולהבין על נכון.

ובזה נבין למה קבע הכתוב מאמר זה בתוך פרשת התשובה, להורות שמצות התשובה היא ההקדמה והתנאי שרק על ידה יוכל האדם לישר את לבבו וללמוד את תורתו הקדושה על דרך האמת, שכן כאשר האדם נכשל בעבירות רח"ל הרי לבבו מתעקם מן הישרות, וממילא מאבד הוא את יכולתו ללמוד ולהבין דברים כראוי, ואם יתיישב ללמוד

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה הוא ממך ולא רחקה הוא, כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו" (דברים ל, יא-יד).

"המצוה הזאת" על התשובה הנזכרת וכו', וזה טעם "בפיו ובלבבך לעשותו", שיתודו את עונם ואת עון אבותם בפהם וישבו בלבם אל ה', ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה וכו' (רמב"ם).

הנה לפי פירוש הרמב"ם, "המצוה הזאת" הנזכרת בפרשה היא מצות תשובה, והתורה מלמדת לנו שהיא מצוה קלה, שאינה בשמים או מעבר לים, אלא קרוב הדבר אלינו מאד.

ולכאורה אינו מובן, שהרי מדברי חכמינו הראשונים שהאריכו בפרטי מצות תשובה, נראה לכאורה שאין היא מצוה קלה כלל. ובספר "שערי תשובה" לרבינו יונה כתב עשרים עיקרים בתשובה, וקשה מאוד לקיים את כולם כראוי, ולמצוא מי שמקיים את

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם וקניכם... מחטב עצים עד שאב מימיו" (דברים כט, ט-י).

כשגזרה מלכות הרשעה שהרבנים צריכים ללמוד את השפה הרוסית, אמר רבי חיים הלוי מבריסק: הנה כתבה תורה "לא תשכח מפ' זרעו" (דברים לא, כא), וזה אינו הבטחה להרבנים ובני תורה שלא תשתכח התורה מהם, כי אם ילמדו לימודי חול יהיה אצלם שכחת התורה, והתורה אומרת 'אל תדאגו לי', שאם לא תהיה התורה אצל הגדולים תשאר אצל 'השוסטער' והשניידער' - החייטים והסנדלים, אצלם תשאר, כי לא ערבבו בה חול! וזהו מה שכתוב פה בכריתת הברית, כי "אתם נצבים היום כולכם" - גדולי ישראל, אולם אם חלילה לא יתקיים התורה אצל אלו - תתקיים אצל החוטבי עצים ושואבי מים'.

(רבי אליהו דוב וואכטפויגל)

"ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוה היום" (דברים ל, ב).

צריך להבין אומרו 'ככל' אשר אנכי וגו' דהוה ליה למימר 'ושמעת וגו' ככל אשר אנכי וגו' (ועי' מש"כ הרמב"ם והספורנו). ובספר 'וידבר משה' מביא באופן נפלא, על פי מה שכתב רבנו יונה ביסוד התשובה שסדר התשובה הוא, כי ביום ההוא שיעמוד לשוב בתשובה ישליך כל פשעיו אשר עשה, ויעשה עצמו כאלו בו ביום נולד ואין בידו לא זכות ולא חובה, וזה היום תחילת מעשיו, ולא יבילהו רעיוניו ולא יניחוהו לשוב כי יבוש מחטאיו כי יחשוב איך אוכל להעניז פני ולשוב ואני חטאתי עויתי פשעתי, אל יחשוב כן, רק יחשוב כי כן מזדה הבורא יתברך ידו פשוטה לקבל שבים, לכן טוב לו להשליך פשעיו ולעשות לו לב חדש, ע"כ.

ועל פי זה מפורש כוונת הכתוב "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוה היום" כלומר, תדמה בנפשך כאילו היום שמעת את מצוות ה' וכולם כחדשים אצלך הם, והדרך הזו תביאך אל התשובה הנרצית לשוב עד ה' אלוך בכל לב ונפש.

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע" (דברים ל, טו).

אין דרך אמצעית בעבודת ה' צריך ביאור למה לא כתב את הדברים כסדרן, 'את החיים ואת המוות את הטוב ואת הרע'.

אלא שיש אנשים שטועים וחושבים, אני אלך בדרך האמצעית, לא אעמוד בתורה כל ימי חיי, ואף שלא אזכה לכל המדרגות הנפלאות, הרי אלמוד קצת ואחיה חיים מאושרים. ובא הכתוב לומר, דהוקש טוב ורע לחיים ולמוות; שכמו שבחיים ובמות אין מצב של של' פוסח על שתי הסעיפים' [שהרי אפילו הגוסס הוא כחי לכל דבריו] כך בטוב וברע, אם לא יחיה בתכלית הטוב של התורה, ירד מטה מטה!

(רבי לייב מאלין)

תשע שנים, כתב רש"י (וישב לו, כט) שראובן לא היה עם אחיו בשעת המכירה, כיון שהיה עסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו. הרי שאף לאחר תשע שנים עדיין עסק ראובן בתשובה על חטאו, ואם כן הרי מוכח שתשובה אינה מצווה קלה כלל, אלא יש בה עבודה גדולה שיכולה להימשך גם כמה שנים, וא"כ צ"ב מה פירוש הכתוב בפרשתנו, שמצוות תשובה קרובה אלינו מאד.

ונראה לבאר זה על פי מה שכתב רבינו יונה ב"שערי תשובה" (א, ט): 'והנה מדרגות רבות לתשובה, ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקדוש ברוך הוא. ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו וכו'. וכענין הבגד הצריך כבוס, כי המעט מן הכבוס יועיל בו להעביר הגעל ממנו, אך לפי רוב הכבוס יתלבן'.

מבואר בדבריו שאף שיש מדרגות רבות לתשובה, אעפ"כ גם תשובה מועטת מועילה כדי להעביר הגעל מן הנפש ולזכות לסליחה. וכדי לצאת ידי חובת מצות תשובה, אין האדם צריך לכל עשרים העיקרים של רבינו יונה, אלא הוא יוצא ידי חובתו גם בשלשה עיקרי התשובה היסודיים - חרטה, וידוי, וקבלה להבא. ואם כן, לקיים את עצם מצות התשובה אינו קשה כ"כ, ועל זה אמרה התורה "כי קרוב אליך הדבר מאד". אולם כדי שיזכה האדם לטוהר שלם, עד שייחשב לו כאילו לא חטא מעולם, לזה צריך האדם לעשות תשובה שלימה, ולקיים את כל העשרים עיקרים של רבינו יונה. וגם צריך שיעיד עליו יודע תעלומות שלעולם לא יחטא עוד, כמו שכתב הרמב"ם. ואמנם לזה צריך האדם להתעלות בעבודה ובריאת שמים, עד שבמשך הזמן תגדל הכרתו בגדלות ה' וכדומה, וממילא יבוא להשיג ולהרגיש את העניינים וההרגשות המובאים בספר שערי תשובה ובשאר ספרים.

והנה על ענין זה המבואר בדברי רבינו יונה "שלכל תשובה תמצא סליחה", יש להביא מה שכתב בספר יד הקטנה (הלכות תשובה פ"א במנחת עני אות ד'): "[מי שמתוודה בפיו] אף אם אין לבבו שלם עמו, מכל מקום הרי כבר נקודת רצונו האמיתי היא לתשובה וכו', והרי הוא כמו אנוס מן חוץ כבד לבבו וכו', והרי זאת וידוי פה כבר היא תשובה

בפה וברצון, ולכן אף הידוי לבד לתשובה יחשב וכו'. הנה הארכת בזה, להתעורר על רב וגודל מצות וידוי הפה אשר ציונו בה ית' באמרו "והתוודו" וכו', וכבר נאמר בה "כי המצוה הזאת לא נפלאה היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיו", ואמר בזה בפירושו "בפיו" זו וידוי וכו'.

ואמרו חז"ל במדרש (מדרב רבה כ, טו): 'שהיה [בלעם] רשע ערום ויודע שאין עומד מפני הפורענות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר חטאתי, אין רשות למלאך ליגע בו' [וע"ש] ביד הקטנה שכתב, 'ובהתעורר לבבו על נקודה קטנה והוא וידוי הפה בלבד, אף שלבבו אין שלם עמו, הנה יערה עליו רוח טהרה ויהיה לו עזר אלקי לשבור את תוקף קשיות לבבו, ויזכה לתשובה גמורה בלב שלם, להתחרט בתום לבבו על כל פשעיו אשר עשה, ויקיים בפיו זו וידוי ובלבבו זו תשובה'.

הרי שאף בזה לבד שהאדם אומר 'חטאתי', יש באמירה כזאת כח להגן על האדם. והטעם שגדול כחה של אמירת 'חטאתי' מפני שיש בזה הכנעה קצת. ואם כן ק"ו למי שיוסיף על זה, וגם יתחרט קצת על מה שחטא, ויקבל איזו קבלה מועטת, בודאי שתועיל תשובתו הרבה, ויזכה לסליחה מאת הקב"ה.

וכך מצינו ענין זה בגמרא (קדושין מט, א): '[אם אמר אדם 'הרי את מקודשת] על מנת שאני צדיק, אפילו [אם עד אותה שעה היה] רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו'. הרי הלכה פסוקה בגמרא, שעל ידי הרהור תשובה בלבד - אף שלא התוודה ולא קיים מצות התשובה, אף מי שהיה רשע גמור, יכול להתהפך ברגע אחד להיות צדיק.

נמצינו למדים, שקיים מצות תשובה בג' תנאים העיקריים - קרוב אצל כל אחד. ושגם יש קצת קיום אף בהרהור תשובה או בידוי בפה לבד אף בלי חרטה גמורה. וזהו דבר שביד כל אדם לקיים. ואמנם, כיון שהקב"ה אוהב אותנו כ"כ, הוא דורש מאתנו לקיים כל מה שביכולתנו ממדרגות התשובה עד שנגיע לתשובה שלימה ולטוהר שלם שיהיה נחשב כאילו לא היו העונות מעולם. והבא ליטרה מסייעין אותה.

(עץ החיים - רבי חיים מינץ)

מן המדרש

מדרש רבה נצבים ד, ת

זה שאמר הכתוב "כי חיים הם למצאיהם" וגו' (משלי ד, כב), אמר רבי חייא קילורית לעין מלוגמא למכה, כוס עקרין לבני מעים. קילורית לעינים, דכתיב "מצות ה' ברה מאירת עינים" (תהלים יט, ט), מלוגמא למכה, דכתיב "רפאות תהי לשרף" (משלי ג, ח). וכוס עקרין לבני מעים, דכתיב "ושקוי לעצמותיך" (משלי ג, ח).

דבר אחר, "כי חיים הם למצאיהם", למי שמוציאן מפיו. מעשה בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום". הפסוק אינו מבאר מהי המצוה עליה מדובר, ועל כן מבאר המדרש שהכוונה לכל מצוות התורה, שצריך לעשות אותם בשלימות. וזה שאמר הכתוב על דברי תורה "כי חיים הם למצאיהם" ולכל בשרו מרפא" וגו', ואגב דורש המדרש את הפסוק הזה בכמה אופנים, עד שלבסוף יבאר בו גם את הפסוק בפרשתנו: אמר רבי חייא, מה שנאמר "לכל בשרו מרפא", משום שיש בתורה רפואה לכל תחלואי האדם, שהיא קילורית [תחבושת או תרופה] המועילה לרפואת העין, והיא מועילה כמלוגמא למכה, והיא כוס עקרין [משקה שכותשים לתוכו עיקרי ירקות ובשמים] המועיל לרפואת בני מעים. ומברר המדרש מה המקור לכך מן הכתובים, התורה היא קילורית לעינים, יש ללמוד ממה דכתיב "מצות ה' ברה [ברורה] מאירת עינים", הרי שהתורה רפואה לעיניים. ושהיא מלוגמא למכה, לומדים מדכתיב "רפאות תהי לשרף" - התורה תהא רפואה לטבור כשהוא צריך לרפואה. והרי היא ככוס עקרין לבני מעים, לומדים מדכתיב "ושקוי לעצמותיך" (שם) [עיקר עיצומו של אדם, דבר שרוב בריאותו תלוי בו והם הבני מעיים]. וכן הם רפואה לכל רמ"ח איבריו של אדם, שנאמר "ולכל בשרו מרפא".

המדרש דורש דרשה נוספת מהפסוק במשלי: דבר אחר, "כי חיים הם למצאיהם", אל תקרי 'למוציאיהם' אלא 'למוציאיהם', שהתורה נותנת חיים ומרפא רק למי שמוציאן [מוציא את תיבות התורה] מפיו בשעת לימודו, משום שעל ידי חיתוך הדיבור הם נכתבים על לוח לבו ואינו שוכחם ואז הם חיים. המדרש מביא מעשה בענין זה, שמי שאינו מוציא בפיו שוכח תלמודו: מעשה בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב, שהיה ממהר

ממאורות המדרש

דקאי על הזמן שהולך למקום הוועד לשמוע מקרא מגילה, ודייק בן מלישנא דגמרא ממה שאמרו 'ובאין' לשמוע מקרא מגילה אשר תיבת 'ובאין' הוא שפת יתר, והיה מספיק לומר מבטלין ת"ת לשמוע מקרא מגילה. וכן כתב הערוך השלחן (תרפ"ז סק"ה), כיון שצריך לילך לביהכ"נ לקיים ברוב עם. ואף אם במקומו יש צבור, אם יש יותר ציבור במקום מרוחק צריך לילך שם דע"ז יתקיים ברוב עם הדרת מלך. וקמ"ל דמבטלים ת"ת לילך למקום ההוא [דפרסומי ניסא הוי כגוף המצוה]. ולעניינינו תירץ בשו"ת "שיח יצחק" (סי' כט) דקריאת המגילה מקיים ע"י שמיעה, משא"כ תלמוד תורה צריך ללמוד בעצמו וכדכתיב "כי חיים הם למוצאיהם" - למי שמוציאן מפיו (כמבאר כאן). ובזה מדויק לשון הגמ' שבאין 'לשמוע' ונחשב כביטול

למי שמוציאן בפה: וזה לשון המהרז"ל: למי שמוציאן בפה, שהתורה שיועד בלבו מוציאין מלבו בפיו, ועל ידי חיתוך הדיבור הם נכתבים על לוח לבו וזכרונם ואינו שוכח אותם, ואז הם חיים. ומכל שכן אם מוציאן לאחרים שהם חיים, וזהו "למוציאיהם" שמוציא אותם לאחרים. ודורש עוד מלשון מיצוי ותמצית ובלשון חז"ל 'כשתמצא לומר' כשדקדק עד תכליתו וכן (דברים ח, א) "כל המצוה", וכן כאן כי המצוה הזאת כולה כמו שנתתי לך.

הנה במגילה (ג, א) אמרו דמבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה. ועיין רש"י שהביא קו' משו"ת "בית אפרים" (או"ח סי' סו), למה חשיב ביטול תורה כשקורא המגילה, הלא מגילה עצמה דברי תורה. ושם בשו"ת "בית אפרים" תירץ בשם ר' יעקבא בנו של הנוב"י,

לשמוע ולהבין בכל תלמודו בשעה אחת, ולא היה מוציא את הדברים בפיו כראוי אלא היה שונה בלחש. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו, מי גרם לו שישכח תלמודו, לא אירע דבר זה אלא על ידי שלא היה אומר [את דבר התורה] מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב, וחזר כל תלמודו לזכרונו, בזכות תפילת רבו. המדרש מבאר באופן נוסף: דבר אחר, "כי חיים הם למצאיהם", אל תקרי 'למוצאיהם' אלא 'למוציאיהם', התורה נותנת חיים למי שמוציאן [מוציא את דברי התורה] ומלמדם לאחרים.

המדרש מבאר ביאור נוסף לפסוק במשלי: דבר אחר, "כי חיים הם למצאיהם", מילת 'למוצאיהם' יש לפרשה מלשון מיצוי ותמצית, שהתורה היא חיים רק למי שממציא אותן - שממזה ומסיים לעשות את המצוות עד תכליתם. ומביא המדרש עוד מקור לזה, שנק' שרק מי שעושה את המצוות עד תכליתם מקבל חיים שנאמר על התורה "כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיון", ולכאורה קשה מהו הלשון "כל המצוה", הרי "כל" משמע כל המצוות כולן, ומדוע נאמר "המצוה" בלשון יחיד. אלא כוונת התורה שתעשה את כל המצוות - מצוה אחר מצוה, עד שתכלה [תגמור] לעשות את כל המצוות כולן, ואז תקבל את ההבטחה של "למען תחיון". וזה מה שנאמר בסיום הפסוק במשלי "ולכל בשרו מרפא", שהתורה היא מרפא לכל רמ"ח אברים שיש בו [באדם], שכיון שקיים את כל המצוות זוכה לרפואה בכל איבריו, כשם שבפסוק האמור לעיל כתוב "למען תחיון ורבייתם". ומוסיף המדרש: הרי זה גם כוונת הפסוק בפרשתנו "פי המצוה הזאת" בלשון יחיד, אפילו שמדבר על כל המצוות, לומר שצריכים לקיים כל מצוה ומצוה בשלימות עד תום. וזה גם שאמר כאן "הזאת", היינו כמו שהיא בשלימות.

ממאורות המדרש

נברא, שנאמר "כי אדם לעמל יולד" (איוב ה, ז), איני יודע אם לעמל פה נברא, אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר "כי אכף עליו פיהו" (משלי טז, כו), הוי אומר לעמל פה נברא, ומפרש במהרש"א שהכוונה לעמל פה, 'שעומל ומלמדה לאחרים, והרמז שמעתי בזה במלת לעמל' שהוא ראשי תיבות, ללמוד על מנת ללמד'. והיינו שזהו תכלית בריאתו בעולם ללמוד על מנת ללמד. ודרשין בערובין (נד, א) עה"פ "כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא", אל תקרי מצאיהם אלא למוצאיהם בפה. והכוונה מוציאיהם בפה שילמדו לאחרים וכדאיתא בדב"ר (פ"ח) עה"פ הנ"ל ד"א כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן לאחרים. כי זהו תכלית הלמוד ללמד לאחרים כמבואר. ובסוטה (לז, א) מבואר שזה נכלל בברית שנכרת עם ישראל בהר גריזים, שהיו שם ארבע בריתות ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וברש"י שם כל המצוות כולן טעונות ארבעה אלה. ולנתבאר שעיקר הלימוד הוא מה שמלמד לאחרים - יובן מה שנפסק להלכה בשו"ע או"ח (סימן מ"ז) לגבי ברכת התורה, הכותב בדברי תורה, אף על פי שאינו קורא צריך לברך, המהרהר בדברי תורה אין צריך לברך, וצריך ביאור מהו החילוק שהרי גם הכותב בד"ת הוא רק מהרהר, ואם על הרהור בלבד א"צ לברך, למה יברך הכותב. אולם לפי הנ"ל מובן שפיר. דהיות ועיקר הלימוד הוא כשמלמד לאחרים, לכן אם לומד באופן כזה שאחרים יכולים ללמוד ע"י לימודו חייב לברך, ונכלל בזה גם הלומד ביחידות, כי אף שלמעשה אינו מלמד כעת לאחרים, אבל סוף סוף יכולים אחרים לשמוע לימודו ולקבל תועלת מלימודו, וכן אם כותב דבריו על הספר יכולים אחרים ללמוד מתוך הכתב, אבל אם הוא רק מהרהר, אין שום מציאות שאחרים יקבלו תועלת מתוך לימודו זה כי אין אדם יודע ממשבות חבירו, ולפיכך חייב לברך על הלימוד בפה ועל הכתיבה אבל לא על ההרהור. ובהה"פ שהאדם לומד ומלמד לאחרים ולומד תורה ברבים הוא מרבה כבוד שמים בעולם, כמו שכתוב בילקוט שמעוני (ריש וקהל) 'אמר הקב"ה למשה, עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניך ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים, להקהיל קהלות בכל שבת, ללמד לישראל דברי תורה איסור והיתר, כדי שיהא שמי הגדול התקלס בין בני'. (מתוך "אש דת" לרבי משה יחיאל אפשטיין)

מלדבר בד"ת והגם שהיו כמה גאונים אדירים שראשם היה ג"כ שקוע כל היום בעסק התורה"ק אך המה כמעט רוב היום באמת היה לימודם רק בעיון מחשבתם אבל כמו רבינו הקדוש שכל היום הוי מרחשין שפתיו הקדושים בדברי תורה אפי' איש גבור שלבו חזק מאד ג"כ ה' מתייגע כשהיה עומד ומדבר בפיו כל היום בלי הפסק וכל שכן באיש חלוש כמוהו הוא דבר הנמנע בגדר אנושי שיהיה יכול לעמוד בו ולא ללא זהו מופת שהוא למעלה מהטבע'. (אביר הרועים - הרב צבי יהודה מאמל)

תורה אם אינו קורא בפה. [אמנם עי' בספר "תהלה לדוד" (סי' מ"ז ס"ק ב) דכתב דהשומע דברי תורה צריך לברך ברכת התורה. וכן הוא בודאי לדעת הגר"א דגם בהרהור מתקיים מצות ת"ת וא"כ קשה למה נחשב שמבטלין. ואפילו לדעת השו"ע הרב (פ"ב מהלכות ת"ת סעי' יב) שאינו מקיים מצות ת"ת בהרהור, הרי כתב בהדיא דאם שומע מאחר הוה שומע כעונה. ועי' עוד באור החמה]. (חלקנו עמהם - הרב דוד הרשקוביץ)

איתא במס' סנהדרין (כו, ב): מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה שנאמר (איוב ה, יב) "מפר מחשבות ערומים ולא תעשנה ידיהם תשיה" ע"כ, ועיין בפ"י רש"י ותוספות שם. ופירש לזה בח"א מהרש"א שם: דאפילו לדברי תורה שעיקרה במחשבת הלב, מועלת (המחשבה) ולא סגי ליה ללמוד אותה במחשבה בלבד אלא צריך גם כן למגרסה בפה כדאמרין בעלמא דעקימת שפתיו הוה מעשה (כבא מצינא צ, ב), וז"ש "מפר מחשבות ערומים" - הלומד תורה במחשבה בעלמא מפר אותה ומשתכחת ממנו - "ולא תעשינה" וכו', שלא תבוא התורה לידי מעשה אך ורק על ידי דבור גם כן, עכ"ד. וכתב ב"תפארת ישראל" על מס' אבות (פרק א' משנה ט"ו סימן נ"ז) בתור"ד, דאחד היסודות להצלחת תלמוד ולזכרון הוא: שילמוד בקול שעל ידי זה יתפזרו שאר המחשבות, ומלבד זה, הלימוד בקול עושה רושם בנפש טפי ונשאר יותר בהזכרון, והכי נמי אמרינן (עירובין נד, ב וכן במדרש) בהאי תלמיד דהוה גרס בלחישא, לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועכשיו אפשר לומר דזה מ"ש "רק השמר לך וגו' מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך" שקלטת אותם אך ורק על ידי ראית עינים בלבד ולא גם בדיבור בפה, כי אז אינם מתקיימים לך אלא יסורו מלבבך - כי רק ע"י דיבור בפה מתקיימין ד"ת וכדאמרן. וי"ל דזה נרמז גם במה שכתוב להלן (ו, ז): "ודברת בם", דר"ל את התורה חייבים ללמוד בדיבור ולא רק בראית עינים ובמחשבה, כי אז התועלת היא ממנו והלאה, וכמבואר. (נפש ברכה - הרב משה בלוי)

דבר אחר, כי חיים הם למצאיהם, למי שמוציאן לאחרים: חייב הלומד תורה לדעת שאין די לו בזה שהוא עוסק בתורה בינו לבין עצמו, אלא שצריך וחייב גם ללמד לאחרים. ויובנו בזה דברי המהרש"א בח"א סנהדרין (צט, ב) על מאמר הגמרא כל אדם לעמל

ופעם אחת אמר לי הרב הגאון החסיד וכו' מו"ה אלי' זינגער ז"ל אבד"ק פרשיסחא ואח"כ ה' ראב"ד דפה כשדברנו יחד פ"א מגדולתו של רבינו הקדוש [בעל "אגלי טל"] זצ"ל ממה שמספרים ממנו הרבה מופתים, ואמר כי אצלו זה לבד כבר הוא למופת גדול מה שהיה מקיים רבינו הקדוש מאמרם ז"ל עה"פ "כי חיים הם למצאיהם" להמוציאיהם הדי"ת מפיהם וכמו שה' דרכו בקודש שלא עסק עם עיון המחשבה לבד אלא הוציא הכל בשפתיו וכל היום והלילה לא פסק פומי' [דייקא]

התרת נדרים

ט. המתירים יכולים להיות קרובים זה לזה, וגם קרובים לשואל התרה. ומותר להתיר גם בלילה קודם עלות השחר. י. לא יקח לדיין מי שעדיין אין לו חתימת זקן או שאין ידוע לו שיש לו שני שערות, ואם מלאו לו י"ח שנה מותר. יא. צריך השואל שיבין מה שהוא אומר ואם אינו מבין הכוונה לא מהני, לכן אם אין מבין לשון הקודש יאמר בלשון המובן לו.

יב. נשים פסולות להתיר נדרים. יג. גם הנשים צריכות מדינא להתיר נדריהם, ויכול הבעל להתיר נדרי אשתו בפני שלשה אנשים לאחר שתמנהו לשליחת. לכן בנוסח ההתרה יש נוהגים לומר: כל מה שאמרתי כאן עבורי, יהיה כך גם עבור אשתי והם ישיבו לו מותרים לה ג' פעמים, אכן אין המנהג כן.

יד. הבעל אינו יכול להיות מן השלשה, אבל אביה יכול להיות משלשת המתירים.

טו. יש מהדריין לעשות התרת נדרים בעשרה, וא"צ שיקחו י"א אנשים דעשרה הוי ב"ד שקול אלא סגי בעשרה אנשים יא. טז. יש הידור ליקח הבי"ד להתרת נדרים מאלו שהתירו לעצמם אבל מדינא א"צ יב.

בי"ד המתירים ויאמר נוסח של שמעו נא רבותינו וכו' בעדו ובעד אשתו, ויאמר שנדרנו ונשבחנו אני ואשתי, ואז הבי"ד יאמר מותרים לכם וכו', ורק צריך שאשתו תאמר לבעלה מקודם אני מתחרטת על כל נדרים ושבוותן וכו' ואתה תהי' שלוחי ותלך לפני בי"ד להתיר לי ע"כ, וכן נוהגין בא"י. י. שו"ע יו"ד שם סנ"ז.

יא. הנה בשו"ת רעק"א סי' ע"ג כתב דא"צ דבהתרת נדרים יכולים להיות ארבעה מתירים והקשה ע"ז בספר נחל יצחק חו"מ סי' ג' דהלא כתבו התוס' בב"ב (דף קכ, ב) והרא"ש נדרים (עח, א) הטעם דבעינן שלשה להתרת נדרים משום דאין בי"ד שקול, וא"כ באיכא ארבעה לא מהני דהוי בי"ד שקול עיי"ש, וכנראה דס"ל לרעק"א כיון דבהתרת נדרים כשהם קרובים ובלילה מועיל א"כ לא בעינן דין בי"ד וה"נ בזה, וראה במשנת יעב"ץ אור"ח סי' נ"ג שהאריך בזה שלכתחילה יש להקפיד בהתרת נדרים שיהיו י"א מתירין כדי שלא יהא בי"ד שקול. ויפה כתב ע"ז בשו"ת אמרי צבי (בני ברכ תשד"ט) סי' מ"ז דאין להמציא חדשות שהמנהג של עשרה בהתרת נדרים הובא במט"א סמ"ט ושל"ה וכן היה המנהג אצל מרן הקדוש מהר"א מבעלזא וזוק"ל ודודי הרהג"ח מו"ה איתמר זצ"ל הי"ד היה אחד מהעשרה ומסתמא נהגו כן אבותיו הק', וכ"כ בסידור התניא, מכ"ז נראה שלא כבעל משנת יעב"ץ כיון דגאוני הדורות נהגו בהתרת נדרים בער"ה בעשרה אין לפקפק בזה כלל עכ"ד.

יב. כ"כ שו"ת בית אבי ח"ד סימן קע"ב שאין קפידא בזה שאין זה ענין כפרה שהרי הדיינים אינם מכפרים ואין כוחן לכפר, דכפרה יכול לכפר רק הקב"ה והדיינים רק מתירים ולכן אין לזה שום שייכות לזכאי או חייב עכ"ד. ונראה עוד דאי נימא שצריכים להדר אחרי שלשה שכבר הותרו, א"כ אין לדבר סוף שגם המתירים הראשונים ג"כ יחזרו אחר שלשה שכבר הותרו, מתי יתחילו ובמי יתחילו, ואפשר לומר יסוד דיש מעלה שהרב אב"ד יהי' ראש וראשון לעשות התרה, דהנה קי"ל ביו"ד סי' רכ"ח ס"ב דאין לאדם להתיר לכתחילה נדרים במקום רבו ולא במקום שיש גדול ממנו אא"כ נתן לו רשות, ועיין בפת"ש שם סק"א שמפלפל במקום שיש יחיד מומחה אי שלשה יחידים מועילין להתיר והביא בשם הר"ן דלכתחילה אין יכולים להתיר משום כבודו של חכם עיי"ש, ולפ"ז י"ל כיון שהרב ומרא דאתרא מתיר לעצמו תחלה בפני ג' אנשים בבית הכנסת ואין לך נתינת רשות גדול מזה, ועי"ז שוב מותר לכולם להתיר נדרים זה לזה, ואם כנים אנו בזה יש הוכחה שאין קפידא ליקח דוקא מאלה שהותר להם כבר, שיש

א. נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה לאחר תפלת שחרית בנוסח הכתוב בסידורים כדי שיכנסו ליום הדין בלי חטא של נדרים שחמור איסורם ח"ו.

ב. וכן אומרים נוסח מסירת מודעה שמבטלים מכאן ולהבא כל הנדרים והשבועות שידרו או שישבעו כנדפס בסידורים. ג. מתירים נדרים לכל אחד בפני עצמו ובשעת הדחק אומרים כמה אנשים בבת אחת סדר התרת נדרים ומתירים להם לכולם ביחד.

ד. סדר התרת נדרים מהני דוקא לנדרים שנשכחו אבל לנדרים שזוכר אותם צריך לפרט את הנדר בשעת התרה ואם לאו אין מתירים לו.

ה. זמן התרת נדרים כל היום, ולכתחילה יעשו קודם חצות. לא עשה התרת נדרים בער"ה יכול לעשות בעשרת ימי תשובה עד יו"כ.

ו. מי שאי אפשר לו לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה יוכל לעשות בלילה שלפני ראש השנה.

ז. אין התרת נדרים בפחות משלשה אנשים יד.

ח. שלושת המתירים שהם הבי"ד יושבים והמבקש התרה עומד לפנייהם ושואלה.

א. של"ה מס' יומא, מט"א סי' תקפ"א סמ"ט, ומקורו דאיתא במסכת נדרים (דף כג, ב) הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא וכו'. וכתב בטור סימן תרי"ט בשם ר"ת שפשט זה המנהג לומר כל נדרי מהא דתנן הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד בר"ה וכו', וכתבו התוס' שם ד"ה דמה דנקיט ר"ה היינו יוה"כ דאקרי ר"ה (ביחזקאל מ' א' ברה"ה בעשור לחודש), ועיין פי' הרא"ש שם שיעמוד בר"ה דבר מסוים נקט תחילת השנה וה"ה בכל עת שירצה ולכל זמן שיקבע עכ"ל. וכ"כ בשל"ה מסכת יומא עמוד התשובה והוסף: אבל זריזין מקדימין למצוה וראוי להקדים קודם ר"ה ממש לעשות שני ענינים התרה על העבר ומסירת מודעה לבטל נדרים של להבא, וראה בספר דברי שלום מנהגי בית אל יכב"ץ ובכה"ח סי' תקפ"א אות י"ב שביום כ' לחודש אב עושים התרת נדרים מפני שהוא מ' יום קודם ר"ה והובא המנהג בחיד"א בעבודת הקודש סי' י"ב. וראה בבית אהרן מנהגי קארלין שעושים גם בער"ח אלול. וכן מנהג, לעלוב. ומנהג ויזניץ שעושים בעיו"כ או בשלש עשרה מדות. וכמה מהספרדים עושין כן בערב יו"כ.

ב. מט"א סי' תקפ"א סמ"ט, כתר שם טוב ח"י סי"ג מנהג הספרדים בא"י וסוריא וכו' והאשכנזים באיזה קהילות לעשות התרת נדרים בער"ה אחר תפלת שחרית. ומנהג קאמרנא לומר התרת נדרים כשהוא עטוף בטלית ותפילין, וכן נהג כ"ק מרן מהר"א מבעלזא זי"ע, ופשיטא דיכול לעשות התרת נדרים אחר סליחות קודם התפלה וכן מנהג קארלין.

ג. פשוט עפ"י שו"ע יו"ד סי', רכ"ח ס"ג, וראה בשל"ה הנ"ל באות א'.

ד. שו"ע סי' רכ"ח ס"א שבזמננו אין יחיד מומחה, וכן עמא דבר לעשות התרת נדרים בשלשה וכן נהג מהר"א מזידיטשוב זי"ע.

ה. שו"ע יו"ד סימן רכ"ח ס"ג וש"ך סק"ט.

ו. שו"ע יו"ד שם.

ז. בשו"ת רעק"א סימן ע"ג ובחי' ליו"ד סימן רכ"ח ס"ג ובפת"ש שם דבנדרים לא סמכינן אחזקה דרבא ובעינן ידיעה ברורה שיש לו שתי שערות לכן יזהר שיהיה ממולא זקן, וכ"כ בשו"ת ובחרת בחיים סימן כ"א דבן י"ג שנים שלא נבדק אם הביא שני שערות אינו יכול להיות מן המתירין.

ח. שו"ע יו"ד סימן רל"ד סנ"ו.

ט. כ"כ שו"ת רב פעלים או"ח ח"ד סי' ל"ד אם רוצה האשה לעשות לה הבי"ד התרת נדרים הנהוגה בער"ה תעשה את בעלה שליח, וילך בעלה לפני

יז. קטנים פסולים להתיר נדרים י.

יח. בחור שלא נתמלא עדיין זקנו צריכין המתירין שלו שיהיו ממולאי זקן כיון דמופלא סמוך לאיש דאורייתא א"כ צריך שיהיו המתירין ראויין להתיר מדאורייתא י.

יט. קטן בן י"ב שנים ולמעלה וקטנה מבית י"א שנה ולמעלה צריכים להתיר נדריהם דקיי"ל מופלא הסמוך לאיש נדריהם נדר מן התורה, וצריכים לילך לשלשה גדולים ממולאי זקן שיתירו להם כי קטנים אחרים אינם יכולים להתיר להם נדרם.

מעלה שהרב יהי ראש וראשון להתרה ודו"ק.

יג. רעק"א יו"ד סי' רכ"ח ס"ג.

יד. לכאורה בדיעבד מהני בחורים בגיל כמותו שלא נתמלא עדיין זקנו, עפ"י דברי המט"א סימן תקפ"ט ס"ב שכתב בנער שנעשה י"ג שנה ואינו ידוע אם הביא שני שערות אינו מוציא אחרים בתקיעת שופר שהם בגילם שהוא כגילו שלא נראה בו סימני גדלות, ולכאורה יש כאן ספק ספיקא להקל, ספק אחד אם התוקע כבר גדול ויכול להוציא אחרים, וספק שני שאפילו אם נאמר קטן הוא שמא חבירו הוא גם קטן ועדיין לא נתחייב בתק"ש מדאורייתא, א"ו ס"ל דלא מהני, ונראה מקורו ממה שנפסק במסכת ר"ה (דף כט, א) ושו"ע סי' תקפ"ט ס"ד דטומטום (ספק זכר ספק נקיבה) אינו מוציא יד"ח אפילו את מינו, טומטום כמותו, שמא תוקע זה נקיבה וחבירו השומע זכר, וכבר העירו שם הפוסקים מ"ט לא יוציא את חבירו הדומה לו מכח ספק ספיקא להקל. ותירץ הרא"ם בביאור על הסמ"ג בקיצור ובטו"א ר"ה שם באריכות דס"ס בתרי גופי לא אמרינן, דאין מקום להתיר ספק שמא גדול הוא משום דלפעמים נצטרך להפוך ספק זה לאיך גיסא שבשנה אחת הוציא נער זה את חבירו ידי חובתו מטעם ס"ס, ולשנה הבאה בא חבירו להוציא את הראשון ואז ע"כ נלך

ימי הרחמים

ולי מה יקרו רעין אל

כתב הפנים יפות" (טז, ל-לב): פרשנו עוד בזה מ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קלט, טז) "ימים יצרו ולו אחד בָּהֶם, וְלִי מִה יָקָרוּ רַעֲיָךְ אֶל מִה עֲצָמוּ רֵאשֵׁיהֶם, אֲסָפְרָם מַחֲוֹל יִרְבּוֹן הַקִּיצִיתִי וְעוֹדִי עִמָּךְ". פירש רש"י, "ימים יצרו". כל השנה כולה: "ולו אחד בהם". זה יום הכיפורים. ואמרו על זה, "ולי מה יקרו רעין אל", דקאי על ימי אלו, ששורשו הוא כמ"ש האר"י שהם ימי ריעים וימי רצון, שחודש הזה מכפר על כל השנה. ורמזו זה במשנה (כתובות פ"ה מ"ב) נותנין לבתולה שנים עשר חודש, פירוש שמזל אלו הוא בתולה, והיא מכפרת על שנים עשר חודש.

וכן אמרו במדרש והביאו הטור אורח חיים (סימן תקפ"א), שהזקנים מקדימים מחודש אלול, והקב"ה מכפר שליש עונות בעבור תשובת הזקנים המקדימין. ופירשו בזה מה שאמר הנביא (ירמיהו לא, יב) "אֲזַי תִּשְׁמַחַת בְּתוֹלָה בְּמַחֲוֹל וּבְחָרִים וְזִקְנִים יִחָדְדוּ, פִּירוּשׁ, שנמחול עונותיהם בחודש אלול שהוא מזל בתולה, אפילו לבחורים בזכות הזקנים. וז"ש "במחול ובחרים וזקנים יחדו", והוא חסד ה' יתברך שמחשב ימי אלול כל יום שהוא י"ב שעות, שעה אחת ליום, והם ימי קודש המכפרים על ימי חול, והיינו "אֲסָפְרָם מַחֲוֹל יִרְבּוֹן" (תהלים קלט, יח), שימי אלול הקדושים ירבון על ימי החול של כל השנה. וזהו שתקנו בסליחות לעמוד קודם היום, כדי שירבו יותר מימי החול. וז"ש "הַקִּיצִיתִי", פירש רש"י שמקיצין מן השינה, ואמר "וְעוֹדִי עִמָּךְ", שהוא לשון תוספות שעל ידי תוספת הלילה ירבון יותר על ימי חול. ועוד רמז על זה מה שאמר הנביא (ירמיהו ג, כ) "הֵם וּבֵעַת הַיּוֹם יִבְקֹשׁ אֶת עוֹן יִשְׂרָאֵל וְאִינוּ". ורמז מלת ההם שמספרו חמישים, על חמישים יום מן ראש חודש אלול עד הושענא רבה, ואמר בעת ההיא מספרו כ"א, שהוא מספר הימים מן ראש השנה עד אחר הושענא רבה, עכ"ל.

*

כולו רחמים

כתב הגר"א בסוף הליקוטים על ספר יצירה, דברים נוראים בענין כל החדשים, בשביל המבינים בסתרי תורה, מאיזה מידה היא כל חודש, ומבאר שכל החדשים יש להם חסד ודין, חוץ מאב שהוא כולו גבורה, וההיפך הוא אלול שהוא "כולו רחמים כידוע, והוא דרגא דחסד".

ובספר חמדת ימים (אלול וראש השנה פרק א אות יח) כתוב וז"ל, ועוד בו פלאי וסתרי דברים, מה טובו ומה יופיו של חודש אלול הקדוש, כנועד לאשר בא בסוד תעלומות חכמה

כ. אין הנודר עושה שליח לשאול על נדרו אלא צריך לבוא בעצמו לפני המתירים טו.

כא. יש נהגו לומר סדר מסירת מודעה בעשרה לבטל מחשבות זרות בנוסח הנדפס בסידורים ולהוסיף אחר כך את המילים: ולדעת הרב יצחק לוריא אשכנזי ועל דעת הבעש"ט ותלמידיו הק', ויכול לאמרו גם באמצע השנה אפי' ביחידות. כב. יש יחידים הנוהגים לעשות סדר קבלת הנזיפה והתרתה ורבים לא נהגו כן, כי אולי המתירים אינם ראויים להתיר הנזיפה.

בדרך הפוכה, ונאמר כך שמא חבירו גדול הוא ואפילו אם נניח שחבירו קטן וספק שמא גם הראשון קטן הוא, נמצא שכאשר הראשון בא להוציא את חבירו נלך להקל מחמת הספק שמא גדול הוא, וכשחבירו בא להוציא אותו אתה מספקו בקטן, והרי אלו שתי קולות שסותרות זו את זו לכן אין להתיר מטעם ספק. ועוד תירץ הרא"ם וכ"כ בשו"ת אבנ"ז חאו"ח סימן ת"מ מדנפשיה דאין עושים ס"ס לכתחילה. נמצא לפ"ז לתירוצו הראשון אין אנו מתירין אפילו בדיעבד דכיון שאין זה בגדר ס"ס, אבל לתירוצו השני בדיעבד יש להקל כמ"ש בשו"ת כללים מערכת סי' כלל ל', ועכ"פ לכתחילה לא מהני וא"כ ה"ג בנער בן י"ג שנים שלא נבדק אם הביא שתי שערות אינו יכול להיות מן המתירין מטעם ס"ס שמא גדול ואת"ל שהוא קטן, אז חבירו ג"כ הוי קטן, דלא אמרינן בזה דין ס"ס. אמנם זה אינו שהרי מופלא סמוך לאיש הוי מה"ת וא"כ גם אי הוי קטן נדרו חל מה"ת, לכן בעי שיהיו המתירין גדולים הראויין להתיר מה"ת.

טו. שו"ע יו"ד סי' רכ"ח סט"ז ובטו"ז סק"כ דן אם מותר ע"י ששולח בכתב את נדרו עיי"ש. ולכן זקן או חולה שא"ל לילך לביהמ"ד, או יבקש משלשה שיבאו לביתו, או ימתין עד שיכריא וישאל בפני שלשה בביהמ"ד.

ויונק מסוד תנחומיה, שנפתחים י"ג מקורות דרחמי ממקום העליון, עכ"ל. והבני יששכר כותב (אלול מאמר א' אות ט'), "שבעת ההוא (של חודש אלול) פתוחים שערי שמים לקבל תפילות ישראל ברחמים".

שופר שציפהו זהב פסול

שופר שציפה פיו בזהב פסול' (ר"ה דף כז, ב; אורח סי' תקפ"ז סעיף ט"ז).

כי עיקר התשובה היא עסק התורה ללמוד וללמד, ולא עשיית הצדקה (כמו שפרשתי ברייתא דר' יוסי בן קיסמא, ע"י חת"ם עה"ת ח"ג עמ"ק קל"ז), שאם היה אפשר לו לעשות לעסוק בתורה ואינו עוסק, לא מהני לו כל צדקות שבעולם. ועל דרך זה אמרנו "ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול", פירוש שבמקום התורה בפיו רוצה לצפות זהב במתנות לאביונים, והו פסול. (חתם סופר עה"ת דברים דף ק"ס ע"א)

*

ע"י השמחה יבוא לידי התעוררות - וזהו סימן לרפואת התשובה.

"וגילו ברעדה" (תהלים ב, יא), כתיב בעזרא (נחמיה ח, י) "אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". כי ע"י ששמחו בתחלה בקדושת ובקריאת התורה ששמעו מעזרא, על ידי זה בא להם התעוררות מלמעלה שהבינו איך רחוק מה', וכן הוא דרך לעולם כשאדם עובד ה' בשמחה שוב בא לו התעוררות על שנתרחק עד עכשיו, וחפץ להתקרב ומצטער, ואמנם שוב ישמח ויגל באותו הצער שזכה לכך.

והוא על דרך משל, חולה שמתחלה לא הרגיש ביסוריו, ואומר להרופאים שאין לו מכאוב כלל, ואמנם אחר כך כשהקיל חליו צעק מר על יסוריו, ואמרו לו הרופאים שישמח עתה, כי זה הוא סימן שיחזור לבריאותו, והכא נמי דכוותיה, מתחלה נכנסו לשמחת מצות יו"ט וקריאת התורה, וזכו שהרגישו חסרונם וחטאם, ובכו בכי רב כמבואר שם בפסוק, ואמר להם עזרא "אל תעצבו", כי אדרבא היא חדות ה' והיא מעוזכם, שע"י שמחת מצות הראשונים והדביקות הרגשתם בחולי חטאיכם וזה סימן רפואת התשובה.

ועד"ז תוקעים תקיעה, בתחלה פשוטה שהוא לשמחת יו"ט ושמחת מצוה, כדכתיב (במדבר י, י) "וביום שמחתכם ותקעתם", ועי"ז בא התעוררות הבכי על החטאים, והיינו שברים תרועה גנוחי גנה ויילולי לילי (כדכתיב שם פסוק ט' "על הצר הצור והרועתם"), ושוב שמחים בזה והיינו פשוטה לאחריה, והיינו "וגילו ברעדה", שישמחו באותה רעדה שזכו לכך.

(לשון רבינו החתם סופר בדרשות דף י' טור ב' ד"ה וגילו)

מצות הקהל

כתב בספר החינוך (מצוה תריב): שנצטוונו שיקהל עם ישראל כולו אנשים ונשים וטף, במוצאי שנת השמטה בחג הסוכות ביום שני בחג ולקרא קצת מספר משנה תורה באזניהם, שהוא "אלה הדברים", ועל זה נאמר (דברים לא, יב) "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" וגו'. וזאת היא מצות הקהל הנזכרת בגמרא, כענין שאמרו בראשון של קדושין (לד, א) 'והרי הקהל דמצות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים חייבות', ופרשו בסוף הענין, 'אין למדין מן הכללות', כלומר שהאמת שהנשים חייבות בזאת המצוה.

להקהיל כל ישראל בחג הסוכות

משרשי המצוה, לפי שכל עיקרן של עם ישראל היא התורה, ובה יפרדו מכל אומה ולשון להיות זוכין לחיי עד תענוג נצחי שאין למעלה הימנו בנבראים, על כן בהיות כל עיקרן בה ראוי שיקהלו הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים לשמוע דבריה ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם אנשים ונשים וטף לאמר מה הקיבוץ הרב הזה שנתקבצנו יחד כולנו, ותהיה התשובה לשמוע דברי התורה שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה ילמדו לדעת את השם ויזכו לטובה וישמח ה' במעשיו, וכענין שכתוב בפירוש בזאת המצוה "ולמען ילמדו ויראו את ה'".

טעם המצוה

פרק א' - זמן המצוה

- א. זמן המצוה בחג הסוכות שבתחילת שנה שמינית^א, במוצאי יום טוב ראשון של סוכות, ויש אומרים ביום ראשון של חול המועד סוכות, לאחר גמר עבודות היום במקדש.
- ב. חל ט"ז תשרי בשבת מאחרין את מצות הקהל לאחר השבת^ב.
- ג. מצוה זו נוהגת רק בזמן שישראל על אדמתם, ויחזור לנהוג לראשונה שבע שנים לאחר חלוקת הארץ במהרה בימינו, [ואם יבוא משיח צדקנו במוצאי שביעית לפני חג הסוכות, יתכן שיקיימו מצות הקהל בחג הסוכות של שנה זו].

זמן המצוה

כשחל בשבת

מתי נוהג

פרק ב' - החייבים והפטורים במצוה

- א. הכל חייבין במצות הקהל, אנשים ונשים^א, וגרים, ויש אומרים אף גר תושב.
- ב. הטף חייבים לבוא למעמד ההקהל^ב, יש אומרים טף שהגיעו לחינוך, ויש אומרים שאפילו אלו שלא הגיעו לחינוך חייבים לבוא, ואפילו קטני קטנים משיצאו מכלל נפל חייבים לבוא.
- ג. קטן שאין לו אב אמו מביאה אותו, ויש אומרים שמצוה על בית דין להביאו.
- ד. לועז שאינו מבין לשון הקודש חייב בהקהל.
- ה. טומטום ואנדרוגינוס חייבין בהקהל.
- ו. ואלו פטורים מהקהל: א) חרש אפילו חרש באזנו אחת, ואע"פ שהוא מדבר פטור, (ב) סומא, אפילו סומא בעין אחת. ג) חוגר, ואפילו חוגר ברגל אחת. ד) אילם אע"פ שהוא

אנשים נשים וגרים

קטנים

קטן יתום

לועז

טומטום ואנדרוגינוס

הפטורים מראה

והנשים", ובגמ' חגיגה, א אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע. ובמס' סופרים פ"ח א' נשים לקבל שכר פסיעות, ובתעופות ראם על היראים סי' תל"ג א' אות ד' ב' דקאי על אלו שמוכרחין לטפל בטף ואינם יכולים לשמוע, שהם באים כדי לקבל שכר פסיעות.

ד. רמב"ם פ"ג ה"א, הכתיב "הקהל את העם האנשים והנשים והטף", ובגמ' חגיגה ג, א טף למה באין כדי ליתן שכר למביאייהן. וביראים סי' תל"ג יש ג' "להכפיל" שכר למביאייהם, ובי' התועפות ראם דע"י הטף נעשה דוחק גדול ונתרבה שכר עצמם, כדאי' בגמ' ברכות ו, ב אגרא דכלה דוחקא.

ובכלי יקר פ' וילך תמה דזה דוחק גדול כי זה דומה כאילו צוה שישאו עליהם משא מעצים ואבנים לבית ה' כדי ליתן שכר למביאייהם, ופי' דמביאין שכר למביאייהם כדי שיאמרו אם לא למענינו יעשה אזי יעשה בשביל גמולי חלב שלא פשעו כדאיתא בנוסח של אבינו מלכנו חמול עלינו ועל עוללינו וטפינו, וכן אומרים עשה למען גמולי חלב כו', וזהו השכר הניתן למביאייהם מן הטף שיאמרו לפניו ית' עשה למען טף אלו המובאים בית ה'.

א. משנה סוטה מא, א ורמב"ם פ"ג מחגיגה ה"א, שנאמר (דברים לא, י) "מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות".

ב. משנה מגילה ה. ורמב"ם סוף הל' חגיגה, ובירושלמי מגילה שם מבואר הטעם משום תקיעת שופר שאסור בשבת, או משום שא"א לעשות הבימה בשבת (ולדעת הרמב"ם שמביאין בימה מטלטלת, כתב המרכבת המשנה (פ"ג מחגיגה ה"ז) דיש לפרש הירושלמי משום שבות דטורח, א"נ דהבימה מוקצה מפני כובדה), וגם א"א להכינו מערב שבת שלא לדחוק העזרה, א"נ דא"א להשהות הבימה בעזרה משום "לא תיטע לך אשירה כל עץ", (ועי' ערוך לנר סוכה נא, א דלדעת הבבלי דקורא בעזרת נשים, י"א דמותר ליטוע עץ בעזרת נשים ע"ש באריכות), וברמב"ם כתב כטעם א' מפני תקיעת החצוצרות והתחניות (ואף שלדעת הרמב"ם ר"ה שחל בשבת תוקעין בכל ירושלים, כתב במראה הפנים דרך בתקיעות המפורשות בתורה לא החמירו בירושלים), והראב"ד כתב כטעם ב' מפני הבימה, וברש"י מגילה ה, א כתב עוד טעם משום שכל העם חייבין לבוא ולהביא את טפם ובשבת אי אפשר, וע"ע טורי אבן ובהג"ה שם משי"כ ע"ז.

ג. אע"פ שנשים פטורים מהראיה, וכל שפטור מראה פטור מהקהל כדלהלן סעיף ו', נשים איתרבו להדיא שנאמר "הקהל את העם האנשים

שומע פטור. ה) עבד. ו) שוטה. ז) מי שאינו יכול לעלות ברגליו, כגון זקן וחולה והרך והענוג מאד.

ז. מי שאין לו קרקע יש אומרים שפטור ממצות הקהל, ואם יש לו קרקע אפילו בקנין פירות יש אומרים שחייב, ויש אומרים שאפילו מי שאין לו קרקע כלל חייב.

ח. טמא פטור ממצות הקהל, ומחוסר כיפורים יש אומרים שחייב.

ט. ערל חייב במצות הקהל, ויש אומרים שפטור.

י. המקמץ והמצרף והעבדן וכד' המתעסקים בדברים מאוסים יש אומרים שפטורים, ויש אומרים שצריכים לטהר גופם ומלבושם ולבוא למקדש.

יא. חציו עבד וחציו בן חורין פטור ממצות הקהל, ויש אומרים שחייב, אבל חציה שפחה וחציה בת חורין פטורה.

יב. קטן שהוא חרש או סומא או חוגר, חייבים להביאו.

יג. חלה ביום ראשון של סוכות ונתרפא במוצאי יו"ט, וקטן שהגדיל במוצאי יו"ט, וכן עבד שנשתחרר במוצאי יו"ט צ"ע אם פטורים ממצות הקהל.

פרק ג - ההכנות למעמד

א. יש אומרים שביום הכיפורים של שנה שמינית לאחר קריאת הכהן גדול, לא יחזירו את ספר התורה לארון בקודש הקדשים, אלא משאירים אותו בחוץ לצורך קריאת המלך.

ב. יש אומרים שבערב יו"ט מתחילים בהכנת הבימה, ובונים אותה בנין של פרקים, כדי שיוכלו לחברו לאחר יו"ט, ויש אומרים שאין צורך בזה כלל, אלא בונין הכל לאחר יו"ט, ויש אומרים שאם משתמשים בבימה של אבן יכולים לבנות כל הבימה בערב יו"ט.

ג. לאחר יום טוב ראשון מביאים בימה גדולה, ואסור לבנות את הבימה לצורך מצות הקהל בחול המועד, אלא בונים אותו מערב יו"ט בנין של פרקים, ובחול המועד מקימים אותה ומחברים כל הפרקים יחד, ויש אומרים שמותר לכתחילה לבנות כל הבימה בחול המועד.

ד. הבימה עשויה מעץ, ויש אומרים שאם רוצים יכולים לעשות בימה של אבן.

ה. מעמידים את הבימה באמצע עזרת נשים, ויש אומרים לא ממש באמצע אלא קרוב לעזרת ישראל.

ו. אם אין מלך וקורא גדול שבישראל יש אומרים שמעמידים הבימה בעזרת ישראל ושם הוא קורא, ויש אומרים בעזרת נשים.

ז. יש אומרים שעושים כבש לבימה.

ח. כל אלו שבאו למקדש ביו"ט ראשון לראייה, לא ישארו למצות הקהל. אלא ילכו לביתם וימתינו לתקיעת החצוצרות.

ט. גם בליל ה"הקהל" לפני שמתאספים העם מתחילים לשמוח בשמחת בית השואבה.

פרק ד' - ההתאספות

א. מצות עשה להקהיל את כל ישראל לשמוע קריאת התורה מפי המלך.

ב. הכהנים [הכשרים לתקוע במקדש], תוקעין בחצוצרות בכל ירושלים, כדי להקהיל את העם.

ג. החצוצרות יהיו של זהב, ויש אומרים שאפשר בשל כסף.

ד. צ"ע אם התוקעים מברכין ברכת המצוות לפני התקיעות.

ה. תקיעה תרועה תקיעה.

שוטה), וכן נוטה השפת אמת דחייב להביאם כיון שהמצוה היא כדי להביא שכל למביאיהם אין נפק"מ אם הם רואים ושומעים או לא, ונשאר בצ"ע דאולי רק קטנים דאחי חיוב כשיגדלו חייב להביאם. [ואפשר שלדעת הסוברים שהחיוב רק משהגיע לחינוך א"א לחייב מי שיהיה פטור כשיגדל] ו. שו"ת משנת רבי אהרן סי' י"ג, וע"ע להלן פרק ד' סעיף ו' דבשעת ההקהל מבטלים את השמחה ובאים לשמוע תורה מפי המלך.

ה. מנחת חינוך מצוה תרי"ב (כיון דהמצוה על המביאים דכך גזה"כ אף אם הטף חרש או סומא או חוגר דבגדלותו פטור מכל מקום עתה כשהוא טף דהמצוה על המביא חייב להביאו ול"ד לראיה דקטן חרש וכו' פטור דבגדלותו פטור שם מחמת חינוך דרבנן אם בגדול לא מחייב אינו חייב בחינוך אבל הכא דגזה"כ להביאו אף דבגדול לא מחייב בעצמו מכל מקום כ"ז שהוא בכלל טף חייבים להביאו), וח"י הגר"י ערכין ב, ב (דכיון דהפטור דשוטה אינו מחמת שמופקע מראיה אלא מחמת שפטור מכל המצוות, א"כ בהקהל שגם קטן צריך להביא ה"ה קטן

- ו. כל העם מתאספים במקדש, וגם אלו שבמקדש העוסקים בשמחת בית השואבה, בשעת ההקהל מבטלים שמחת בית השואבה, ומתקבצים לשמוע תורה מפי המלך.
- ז. אם יש אנשים שאינם רוצים לבוא, יש אומרים שכופין אותם לבוא ויש אומרים שאין כופין.
- ח. מתאספים סביב לבימה וממתינים למלך. ויש אומרים שהאנשים עומדים בעזרת ישראל, והכהנים בעזרת כהנים, והנשים בעזרת נשים, ויש אומרים שהנשים עומדות למעלה במקום המתוקן להם (כמו בשמחת בית השואבה).

כפיה על הקהל

היכן מתאספים

פרק ה' - מי קורא

- א. מצוה על המלך לקרוא באזני הקהל, ובכית שלישי במהרה בימינו נזכה לשמוע פרשת הקהל מפי מלך המשיח בן דוד.
- ב. אם יש שני מלכים, כגון מלך יהודה ומלך ישראל צ"ע מי קורא.
- ג. מלך קטן צ"ע אם חייב בקריאה מדרבנן או שאין קורין.
- ד. אם אין מלך יש אומרים שיקרא גדול הדור כגון כהן גדול או שופט או ראש הסנהדרין וכד', ויש אומרים שאין קורין כלל.
- ה. המלך צריך לקרוא בעצמו ולא ע"י שליח, ואם קולו של המלך עמום או חולה צ"ע אם ישלח שליח, ואם יכול לשלוח שליח צ"ע אם דוקא בנו וכד' או מי דירצה.

מצותו על המלך

כשיש שני מלכים

מלך קטן

כשאין מלך

על ידי שליח

פרק ו' - סדר המעמד

- א. יש אומרים שהכהנים עומדים בעזרת כהנים, והישראלים בעזרת ישראל, והנשים עומדות בעזרת נשים, ויש אומרים שהנשים עומדות למעלה במקום המתוקן להם (כמו בשמחת בית השואבה).
- ב. המלך עולה על הכבש, ויושב על הבימה. ויותר נראה שהעם מנשאים אותו עד מעל הבימה.
- ג. המלך יושב ופניו לעזרת ישראל.
- ד. חזן הכנסת נוטל את ספר התורה המיוחד לקריאת הכהן הגדול ביום הכיפורים וקריאת המלך בהקהל, המונח בבית הכנסת הסמוך לעזרה, ויש אומרים שנוטל את הספר תורה מהארון בקודש הקדשים, ויש אומרים שלוקח ספר תורה של המלך המונחת בבית גנזיו [שנכתבה בזמן שהוא מלך ולא קודם לכן, ושהיא שלו].
- ה. יש אומרים שלפני קריאת ההקהל בודקים את ספר העזרה אם כשירה היא, ואם צריכה תיקון מתקנים.
- ו. חזן הכנסת נותן את ספר התורה לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן וסגן לכהן גדול וכהן גדול למלך.
- ז. המלך מקבלו כשהוא עומד, ויש אומרים שאם רצה יכול לישב.
- ח. יש אומרים שלוקחים עמודים (המכונה "עץ חיים") ופותחים את ספר התורה וגוללים את ספר התורה על העמודים מתחילת הספר עד פרשת דברים, וצ"ע אם גוללים על בימת המלך בפני הציבור, או קודם לכן.
- ט. המלך קורא את הקריאה כשהוא יושב ואם קרא מעומד הרי זה משובח, ויש אומרים דראוי להדר ולעמוד.
- י. גם בזמן הקריאה צריך שיהיה עמו ספר תורה בזרוע.
- יא. הציבור צריכים להיות במקום קרוב שיוכלו כל אחד לשמוע.

מקום עמידת הקהל

ביאת המלך לבימה

נטילת ספר התורה

בדיקת הספר

מסירת ספר התורה

המלך מקבל ספר התורה

גלילת ספר התורה

קריאה בישיבה או בעמידה

ספר תורה בזרועו

הציבור בשעת הקריאה - במקום קרוב

במלך, ע"ש. וע"ע מזבח אבנים ח"ב סי' כ"א אות א' דהמלך אין לו מצוה מיוחדת בזה יותר מכל העם, שהכל מחוייבין לקרות ולשמוע ד"ת וגם המלך בכלל (ולכן לא הביא הרמב"ם דינים אלו בהל' מלכים), אלא שניתנה כבוד למלך שהוא יהיה הקורא.

ז. משנה סוטה מא, א ורמב"ם פ"ג ה"ג, וכתב התפא"י דמה שהמלך קורא זהו מדרבנן כדי ליתן כבוד לתורה וגם כדי שיזהרו טפי במצות התורה כשיראו שגם המלך חייב לשמור מצותיה, כל שכן כל יחיד, אמנם בתו"ט שם ובקריית ספר פ"ג מחגיגה ועוד אחרונים כתבו דילפינן מקרא דדינו

יב. הציבור עומדים בשעת הקריאה, ויש אומרים שאם אפשר יותר טוב לישב בשעת הקריאה.

יג. בשעת הקריאה יראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה. שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל.

יד. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה כלומר להטות אוזן ולהבין, שיכנס באזניהם^י.

טו. גרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני^ט. וכן לועזים שאינם מבינים יכווננו לבם לקריאה.

טז. וכן מי שאינו יכול לשמוע כגון שנמצא במקום רחוק במקום שאינו יכול לשמוע, או שאין לו שמיעה טובה והוא כבד שמיעה, יכוין לבו לקריאה ויוצא בזה המצוה ע"י שמכוון לבו.

יז. אפשר שגם חרש אע"פ שפטור, אם בא להקהל יכוון לבו לקריאה אע"פ שאינו שומע.

פרק ז' - סדר הקריאה

א. המלך פותח את ספר התורה [ורואה]. ומברך את הברכות בלשון הקודש.

המלך: בָּרַכְנוּ אֶת ה' הַמְּבָרֵךְ.

הקהל והמלך: בָּרוּךְ ה' הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

המלך: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה. [והקהל עונים: אָמֵן]

ב. צ"ע אם מברך גם ברכת המצוות, וכן אם כל השומעים מברכים ברכת המצוות, או עכ"פ גדול השומעים מוציא את כולם בברכה, וכן צ"ע אם המלך וכל הקהל מברכין שהחיינו.

ג. המלך קורא את הקריאה בלשון הקודש, ובלשון הכתוב בתורה, וצריך לדקדק בכל אות כמו בקריאת התורה. ויש אומרים שצריך גם לפרש מה שקורא כדי שכולם יבינו.

ד. אין מתרגמין אחרי המלך, ויש אומרים שהמלך צריך לפרש מה שקורא כדי שכולם יבינו.

ה. קורא בספר דברים. וסדר הקריאה כמבואר ברמב"ם (הלכות חגיגה פרק ג): 'מהיכן הוא קורא מתחילת חומש "אלה הדברים" עד סוף פרשת שמע ומדלג ל"והיה אם שמוע" וגו' ומדלג ל"עשר תעשר" וקורא מ"עשר תעשר" על הסדר עד סוף ברכות וקללות עד מלבד "הברית אשר כרת אתם בחורב" ופוסק. ולשון החינוך (מצוה תריב): 'ומהיכן הוא קורא מתחלת ספר "אלה הדברים" עד סוף פרשת "שמע ישראל", ומדלג ל"והיה אם שמוע", וגומר אותה פרשה, ומדלג ל"עשר תעשר" וקורא מ"עשר תעשר" על הסדר עד סוף ברכות וקללות עד "מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב", ופוסק.'

פרק ח' - לאחר גמר המעמד

א. גוללים את ספר התורה לתחילתו, וצ"ע אם עושים כן באותו מעמד בפני הציבור.

ב. מחזירים את ספר התורה למקומו, ויש אומרים שאם קורין בספר תורה שבארון משאירים את ספר תורה במקום אחר עד קריאת הכהן גדול ביוהכ"פ של שנה הבאה.

ג. אם לא באו כולם, ולאחר הקריאה באו עוד אנשים, יש להסתפק אם צריך המלך לקרוא שוב, ואולי רק אם רוב אנשים לא באו בתחילה ובאו עכשיו צריך לחזור ולקרוא.

ד. אין המלך יוצא בקריאת ההקהל, ידי חובת קריאה של מלך בכל יום בספר תורה, אלא צריך לקרוא אח"כ בספר תורה שלו כבכל יום, ואם קרא הפרשיות מתוך ספר תורה שלו יצא.

ה. הבימה שעמד עליו המלך, אין בו קדושה כמו ארון קודש, אבל יש בו קדושה כמו קדושת בית הכנסת.

אלו שאינם מכירים חייבים בהקהל, משום דע"י שבאים לשמוע שואלים את העומדים שם ואומרים להם מה אמר המלך, וכ"כ הספורנו פ' וילך למען ישמעו. יבינו חכמי העם: ולמען ילמדו. ולמען ילמדו מהם הבלתי מבינים: ויראו את ה' אלהיהם. בהבינם גדלו הבא בתורתו במופתים שכליים:

ח. העמק דבר פ' וילך, עוד פ"י העמק דבר שיתרגמו ויבינו מה ששומעים, וצ"ע דהקריאה בלשון הקודש, ואולי כוונתו שהחכמים צריכים לתרגם לעצמם מה ששומעים עד שיבינו היטב.
ט. רמב"ם פ"ג ה"ו, ובקונטרס אחרון על הטו"א חגיגה ג, א כתב דלכך גם

כתבו לכם את השירה הזאת

בפרשתנו נאמרה המצוה האחרונה מתרי"ג המצוות שנצטוו בה בני ישראל, והיא מצות כתיבת ספר תורה ככתוב (לא, יט) **"וְעַתָּה כְּתוּבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת"**. וכמבואר ברמב"ם (הלכות סת"ם פ"ו ה"א): **"מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר 'ועתה כתבו לכם את השירה', כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו וכו', עכ"ל"**. ובחז"ל הפליגו מאד במעלת המקיים מצוה זו, ואמרו (מנחות ל, א) **"הכותב ספר תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני"**.

והנה שורש מצוה זו, היא בכדי שיהא האדם לומד בה ומלמדה את בניו, כמפורש בהמשך הפסוק **"לְמַדָּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם"**, ולכן נקטו חלק מהפוסקים (ראה ברכי יוסף י"ד ס"ר ע"א, תורת חיים סנהדרין כא, ג) שיחיד הכותב ספר תורה לעצמו והקדישה לבית הכנסת שיהיו הציבור קורין בה, לא קיים מצוה זו ולא יצא ידי חובתו, כי מכיון שהקדישה הרי היא של הקדש ושוב אינה שלו. אמנם מ"מ הדבר תלוי בפלוגתא דרבוותא, וב"פתחי תשובה" שם (סק"ג) הביא דעות החולקים. אמנם יש לדקדק ממה שמבואר בגמרא שהמצוה היא **בכתיבה** דוקא, ואמרו (סנהדרין כא, ג) **"אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר 'ועתה כתבו לכם את השירה'"**. וכן אמרו (מנחות ל, א) **"הלוקח ספר תורה מן השוק, כחוטף מצוה מן השוק, כתבו, מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני"**. והובאו הדברים להלכה ברמב"ם שם. וזה תימה, כי אם עיקר המצוה היא ללמוד בספר התורה וללמד מתוכה את בניו, למה זה לא יסתפק בספר שהניח לו אביו, ומה מגרעת יש במה שלוקח הספר תורה מן המוכן. וב"כתב סופר" על אתר כתב בזה דברים נפלאים, שבא הכתוב לרמז בזה תוכחת מוסר שלא ילמד אדם את התורה באופן של **"מצות אנשים מלומדה"**, אלא כל אחד יקבלה על עצמו מחדש כאלו הוא עצמו עומד בהר סיני, ולכן נאמרה המצוה שיכתוב משלו דווקא, שעל ידי הכתיבה יהיה נחשב כאילו מקבל את התורה עכשיו בהר סיני. וכתב עוד: ויש גם כן רמז בזה, **שיחדש דברים בתורה ויפרש כל דבר ולא יסתפק במה שלפניו**, וזהו שאמרו ז"ל (אבות פ"ב מ"ב) **"והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך מאבותיך"**, שאין התורה ירושה כתובה לך בספר, אלא התקן עצמך ללמוד בה ולהתייגע בה הפוך בה והפוך בה דכולא בה, כי לכל אחד חלקו בתורה ומקום הניחו לו אבותיו להתגדר בה.

ובאמת שדרך זו היא הדבר אשר קבלנו בירושה מאבותינו, שנדע שלא להסתפק באותה התורה שהם מניחים לנו באוצרותיהם, אלא צריך לחדש בה דברים בכל עת ובכל שעה, להוסיף ולהרבות בלימודה ובקיומה. ואיתא בספרים, שלכן קבעו אנשי כנסת הגדולה את מטבע לשון התפילה בברכת אבות לכפול שלש פעמים **"אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב"** ולא כללו בפעם אחת לומר **"אלוקי אברהם יצחק ויעקב"**, להורות לנו את היסוד האמור, שכל אחד ואחד מן האבות הק' הכיר מעצמו באלקותו יתברך שמו, ולא עבד יצחק אבינו את בוראו רק מפני שאביו אברהם עבדו, ולא יעקב אבינו עבד את בוראו רק בגלל שיצחק אביו עבדו, אלא כל אחד מהם הוסיף לעורר מעצמו בכוחותיו להכיר באלקותו יתברך שמו ולקבל עליו עול מלכותו ולעבדו בלבב שלם.

ובספר **"דברי יחזקאל"** הביא סימוכין ליסוד זה,

ממה שמצינו אצל אברהם אבינו ע"ה כשהתפלל על בנים נאמר (בראשית טו, ב) **"וַיֹּאמֶר אֲבָרָם ה' אֱלֹקִים מֶה תֵּתֶן לִי וְאֶנְכִּי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וְבֶן מִשְׁקָ בֵּיתִי הוּא דֹמֶשֶׁק אֶלְעָזָר"** ופירש רש"י **"דמשק"**, נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. ויש להבין, הרי פשוט שאברהם אבינו ביקש לזכות לזרע, רק בכדי שיהיה מי שימשיך את דרכיו הטובים, ואם כן מה לו להזכיר בתוך תפלתו שכבר זכה לכך בהיות אלעזר 'דולה ומשקה מתורתו לאחרים', ולמה אכן לא הסתפק אבינו אברהם במה שעבדו אלעזר מקיים מטרה הזו.

אמנם הכונה פשוטה היא, שאדרבא דבר זה להיות 'דולה ומשקה', לגריעותא הוא, כי אברהם אבינו ביקש זרע קודש שימשיך בגילוי מלכותו יתברך בעולם בתוספת מרובה, שיוסיף ויחדש דרכים בעבודת הש"ת, ואילו אלעזר זה הגם שעבדו באמונה אבל לא הוסיף מאומה אלא רק היה דולה ומשקה מתורת רבו ותו לא, כי מכיון שהוא עצמו לא היה קשור ודבוק באלוקי עולם ה' אלא רק מכוח אדונו אברהם, לכן לא היה בו כח לחדש ולהוסיף דברים מעצמו, והיתה פעולתו רק כעין מכשיר ה'טייפ' אשר חוזר ומשמיע כל מה שהשמיעו בו, אבל אינו יכול להוסיף מעצמו כלום, וזהו שהתאונן אברהם אבינו הרי אנוכי הולך ערירי ואין מי שימשיך את עבודתי הק', כי בן משק ביתי אינו אלא 'דולה ומשקה' ואינו מוסיף מדיליה כלום.

ואכן האבות הקדושים זרעו אחריו לא כן עמדם, כי חיפשו ובקשו תמיד להוסיף ולחדש דרכים בעבודתם הק', כידוע שאברהם אבינו עבד את בוראו במדת החסד, ובא יצחק ועבד במידת הגבורה, ואחריו יעקב שהיה מדת התפארת הממוגת וכוללת את שני המידות. ודבר זה ביקש אברהם שיזכה לזרע קודש אשר ילך בדרכיו לחפש ולבקש בדרכי העבודה, ולא יסתפק במה שניתן לו מורשה מבית אביו, אלא יהיה דבוק בעבודת הבורא מתוך התחדשות תמידית ללא הפסק.

ובעלי המוסר דרשו רמז לחובת האדם בעולמו להוסיף מדיליה בעבודת הבורא ית', ואין לו להסתפק במה שהניחו לו אבותיו ורבותיו, שכן הוא לשון הכתוב **"ולמדה את בני ישראל שימה בפהם"**, שיהיה הלימוד לבנים ולתלמידים כענין שימת המאכל בתוך הפה, ומבשרי אחזה, כי הנה דרך אם רחמניה שהיא מחתכת וטוחנת את המאכלים בשביל בנה התינוק, ואף נוטלת בכך ומכניסה לתוך פיו, וכל זה בכדי להקל על התינוק באכילתו, אבל האכילה עצמה מוטלת על התינוק, כי אם הוא לא ילעס ויבלע את המאכל הרי אין תועלת בכל עבודתה, והתינוק ישאר מוטל ברעובו ולא ישבע לחם.

והנמשל דומה למשל בדברי תורה שהיא קרואה 'לחם' כמו שנאמר (משלי ט, ט) **"לֶחֶם לֶחֶם בְּלִחְמִי"**, והקב"ה מלמד תורה לעמו ישראל ומאכיל אותם כביכול בלחמה של תורה, וגם אנו נצטוונו ללכת בדרכיו של מקום וללמד לבנים ולתלמידים, אבל כל זה רק עד כדי **"שימה בפהם"** ותו לא, דהיינו שעל המלמד להשים את דברי התורה לתוך פיותיהם של בני ישראל, להבינם טעמי הדבר ופירושו, אבל את האכילה עצמה על התלמיד לעשות, כי אם לא יתעורר כל אחד ואחד ללעוס ולבלוע בעצמו את דברי התורה, דהיינו לחדש בה דברים כפי יכולתו ומסת כוחו, הרי אין לו כלום.

וברעיון זה מצאנו נחת רוח וטעם נכון במציאות

מפליאה שאנו עומדים כנגדה, שישנם שני תלמידים החובשים ספסל אחד בבית המדרש ולומדים אותה מסכת ועוסקים באותן הסוגיות, והנה האחד נראה עליו שהוא עוסק בתורה וניכר בה שהוא קונה את תלמודו בקנין נצח, והתורה משפיעה על הליכותיו דיבוריו ואורחותיו, ואילו על רעהו לא ניכר כלום מכל זה, אין תלמודו מתקיים בידו, ואין התורה משפיעה על הליכותיו. והמביט מן הצד מתפלא ותמה, מה בין זה לזה, וכי משוא פנים יש בדבר, הרי שניהם עוסקים בדבר אחד ועושים לכאורה פעולה השווה, ואם כן למה זה האחד זוכר את תלמודו ורעהו אינו זוכר כלום, ומדוע זה על האחד ניכר שהוא עולה ומתעלה הולך ומזדכך ואילו רעהו נשאר על מקומו בלא שום התעלות.

אמנם התשובה מונחת ברעיון האמור, כי זה אשר לימודו הוא בהתחדשות תמידית ובהתעוררות הלב, הרי זוכה להבליע את התורה בקרבו וממילא מתקיים בידו, וגם מאיר נשמתו באור התורה ונהנה מזיו הדרה, אבל זה אשר כל לימודו הוא בבחינת מלומדה אבל אינו מבקש לעורר את נפשו ולמצוא טעם חדש בתלמודו, ואין תורתו אלא משפה ולחץ, איך יזכה שתתחבר אליו כלל. וכללא דמילתא אחת היא. שאין הדבר תלוי אלא ברצונו של האדם, כי אם ירצה יזכה ליאור באור התורה וקדושתה, ואם לא ירצה לא יזכה. וכפי ששמעתי אומרים בשם הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן מפונבויז זצ"ל, שכשדרש פעם אחת בכינוס מחנכים העלה רעיון זה לפני הגאספים, וכה אמר, הנה טיפש אחד התחבט פעם בשאלה קשה ומסובכת, האם כח האלקטערי הוא מחמם או מקרר, ונפשו בשאלתו, כי הנה בביתו התקינו נקודה אחת להזרמת כח האלקטערי, ודרכו הוא מפעיל גם את התנור המחמם ומרתיח וגם את המקרר המצנן ומקפיא את המאכלים, ואיך יתכן שדבר אחד יעשה שתי פעולות הפוכות ומנוגדות.

אמנם פשוט שכל בר דעת מביאתו שאלה זו לידי גיחוך, כי כח האלקטערי כשלעצמו אינו פועל ועושה כלום, אלא רק מכניס זרם להפעיל את הדבר שמחברים אליו, וכל פעולה נעשית אך רק כפי תכונת המכונה המחוברת אליו, כי אם יחברו אליו מכשיר המחמם הרי יחמם, ובאם ישימו מכשיר המקרר הרי ממילא יפעל התקררות. ואמר הרב מפונבויז זצ"ל שבמשל זה נוכל לסבר את האוזן לפרש מהו כח התורה, שאין לה פעולות מסוימות שהיא פועלת, אלא היא כנקודת זרם מרכז המפעילה את כל המתחבר אליה, ואין הדו תלוי אלא באדם, כי אם ילמד בהתחדש ובהתעוררות הלב, הרי תשפיע עליו אור התורה שיזדכך ויתלהב בעבודתו ויוסיף חשק ותשוקה בלימודו, אבל אם יהיה לימודו בקרירות ובלב נרדם, הרי לא תוסיף תת כוחה בו להחליף ולשנות תכונת נפשו, אלא ישאר כגוש קרח צונן.

אמנם חובה עלינו לפרש שיחתנו באר היטב, שאין הכונה חלילה לדרכים מחודשים אשר לא שערם אבותינו, הם מלהזכיר, כי אין לזוז כמלא נימא ממסורת אבות ומיניה לא תזוע, אלא מאי, הדברים אמורים רק כלפי חלק ההתעוררות שבעבודת ה', שבו צריך כל אדם למצוא לעצמו עצות מחודשות תמידין כסדרן איך לעורר את לבו ולהלהיבה, בכדי שלא תתיישן אצלו העבודה ולא תכבד עליו כמשא, אבל העבודה עצמה חייבת להיעשות בכל פרטיה ודקדוקיה כפי שקיבל מאבותיו ורבותיו, ואין לו ללכת אלא באותה מסילה ובאותם דרכים שסללו

לפנינו, ועל דרך לשון הכתוב (שיר השירים א, ח) "צֵא לֶךְ בְּעֶקְבֵי הַצֵּאן וְרָעִי אֶת גְּדִיתֶיךָ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרָעִים". ויש להתאים לדברינו מה שכתב בליקוטים שבסוף ספר "נועם אלימלך", לפרש מאמר חז"ל (ברכות כח, ב) 'העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים', פירוש, כי 'קבע' הוא לשון קביעות ללא שינוי, ו'תחנונים' הוא לשון חן, כלומר, שדרך העולם הוא שבדבר שהאדם עוסק מידי יום ביומו ואינו מתחדש בו כלום, הריהו מתרגל אליו ואין לו בזה חשק ורצון, ולעומת זה אם הוא מחדש בו דברים ומוצא בו עניינים מחודשים, אזי נושא הדבר חן בעיניו ויש לו רצון וחשק לעסוק בו. ועל דרך משל, כאשר יעמוד איזה חפץ יפה ומפואר מול עיני האדם בכל יום ויום, אזי ברבות הימים יאבד החפץ את חינו אצלו ולא ישתעשע בו עוד, מחמת ההרגל שנתרגל אליו, ותענוג תמיד הלוא אינו תענוג. אבל אם בכל יום ויום יחפש באותו חפץ בכדי למצוא בו איזה דבר חידוש ותועלת מה שלא ידע בו עד אז, וכן בכל עת שיסתכל בו יבדוק אם יש בו דבר מה שלא ראה אתמול, אזי ישאר אצלו החפץ תמיד באותו החן כבראשונה, ותמיד ישתעשע בו בהנאה מרובה. ובזה הענין יתפרש כוונת מאמרם ז"ל, כי אם לא יבקש האדם בכל יום למצוא לו איזה דבר חידוש בעבודת התפילה, אלא תהיה תפלתו בדרך קביעות שכמו שהתפלל ביום האתמול כך יתפלל גם ביום המחר וחוזר חלילה, אזי תאבד ממנו חינה של תפילה, ולא ירגיש עוד תענוג וחיות בעסקו בה. אכן אם יתחדש בה מידי יום ויום ובכל עת שיעמוד להתפלל יתאמץ בכל מאודו למצוא איזה טעם חדש ורעיון מחודש מה שלא הרגיש ביום

אתמול, אזי תמצא התפלה חן בעיניו וממילא תהיה עבודתו בחיות ובהתלהבות כראוי. וזהו גם מה שהזהירו במשנה (אבות פ"ב מ"א) 'וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום', כלומר שבכל עת יחפש עצות ותחבולות איך שלא תסור מאתו חינה של תפלה, שלא תתיישן אצלו להיות כחק קבוע המוטל עליו כעול וכמשאוי, ולהיעשות בלב נרדם בלא חפץ, אלא ימצא בה בכל עת דברי חידוש להתעורר בהם ולהיות הולך ואור תמיד בעבודת התפילה ללא הפסק. ויש למצוא רמז לעצה ותחבולה זו במה שאמרו (מנחות ט) שאף שהלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, אבל אם הגיה בה אפילו אות אחת, מעלה עליו כאילו כתבו. **ללמדנו שלא נדרש מן האדם לחדש את כל התורה כולה, אלא המוטל עליו הוא למצוא בתוך התורה אהה אות אחת בלבד אשר יוכל לחדש בה, דהיינו שצריך לתפוס את דרכי אבותיו ורבותיו ולאחוז באותה מסורת אשר קבל מהם, אמנם בתוך דרכי אבותיו יראה למצוא איזו נקודה שממנה יוכל להמציא לעצמו התעוררות והתחדשות בכל חלקי התורה והעבודה.** ובזה הענין ראיתי משל נאה שכתב הגאון רבי צבי הירש פרבר זצ"ל, מעשה באיש אחד שבהיותו נוטה למות הודיע לבניו שהכין עבורם צוואה אבל הוא מבקש שלא יפתחו אותה עד שיעברו כך וכך שנים ממיתתו, ואכן הבנים שמעו לדברי אביהם ופקודתו שמרה רוחם, והמתינו את מספר השנים כפי שנצטוו, לאחר מכן נפנו לפתוח את הצוואה וימצאו כתוב שהטמין בשבילם אוצר גדול של כסף

וזהו, והוא מונח במערה אשר בצד הדרך המוליכה לעיר פלונית. ברוב שמחה הלכו הבנים לחפש את המערה אשר בה טמון אוצרם הטוב, אך לצערם לא מצאו אותה, גם לאחר שחרשו את הדרך לארכה ורחבה לא מצאו סימן ורמז לשום מערה, כשעמדו כמעט לפני יאוש פגשו באחד מזקני העיר וספרו לו את כל התלאה שעברה עליהם, מיד אמר להם אותו הזקן, הלא דרך זו שבה אתם מחפשים את המערה היא דרך חדשה אשר נתחדשה לאחר מיתת אביכם, והוא לא ידע כלל מן הדרך הזאת, ובודאי לא הטמין שם מאומה ולא על זה היתה כוונתו, אין לכם לחפש אלא בדרך הישנה המוליכה אל העיר, כי בודאי שם תמצאו את המערה, ואכן הלכו להם לאותה הדרך ושם מצאו את שאהבה נפשם. והנמשל הוא בעבודת השי"ת, שכאשר יבקש לו האדם ללכת בדרכים חדשים אשר לא שערם אבותינו, הרי לא יזכה להגיע אל האוצר הנספך ולא יעלה בידו מאומה, שהרי הדרכים הללו חדשים המה ולא דרכו בהם דורות הראשונים לעשות אותם סגולה, ולא על ידם זכו להשלים את חובתם בעולמם. אבל כאשר יחזיק במסורת אשר נמסרה לנו מדור לדור, וילך בדרכי אבות אשר בהם הלכו דורות הקדמונים, בהם עבדו את הבורא יתברך בסילודין, ועל ידם נתעלו והגיעו לרום המעלות, אזי בזו הדרך יצליח ובה ישכיל למצוא מנוח לנפשו, כי בה תימצא עצה ומזימה להתגבר על כל תחבולות היצר, ובה טמון כבר אוצר חיים להשלים עצמו בקיום המצוות ובכל חלקי העבודה הראויה.

(משחת שמן - הגאון רבי חיים שאול קיפמן זצ"ל)

כ"ד אלול תשל"ו: הגאון רבי יחזקאל ב"ר מרדכי זלמן אברמסקי זצ"ל, בעל "חזון יחזקאל"

עוצם שקידתו

רבנו זצ"ל: אמת ויציב, בכל זמן הנסיעה הייתי לומד מן הספר, רק כשהגיעו שנות הזקנה ושוב אינני יכול ללמוד מן הספר בזמן הנסיעה, לומד אני בעל פה. ונהירנא כמה פעמים שנסע לבית החיים בצפת להתפלל על קברי צדיקים, וכן על קבר זקנה של הרבנית ע"ה, הגאון הרידב"ז זצוק"ל, והיה נוסע ברכבת תל אביב - חיפה כמו שאר "עמך", ופעם ניגש אליו יהודי ברכבת לשאול דבר מה, והשיבו: יסלח לי כבודו, כי עומד אני עכשיו באמצע לימודי ואינני יכול להזדקק לענין אחר, היהודי תמה: הרי יושב הוא בלי ספר, והשיבו כי לומד הוא בע"פ, וכשיסיים יוכל להתפנות אליו, אלא שהנסיעה נסתיימה לפני שסיים... ופעם השתתף במסיבת "תנאים" של בחור יקר אחד בירושלים. אחרי קריאת ה"תנאים" איחל מזל טוב והתנצל שמוכרח הוא לשוב לביתו, כי עומד הוא באמצע עיון עמוק בירושלמי במסכת נזיר, שעדיין לא זכה לעמוד על עומק הפשט שלו.

*

"ללמוד תמיד בלי הכנות"

בבוקר אחד אחרי תפילת שחרית ראיתי שנגש בחור אחד, מהמופלגים שבישיבה אל רבנו זצוק"ל ובישר לו בשורה טובה מאירוסיו אמש, ורבנו בירכו בשמחה רבה במזל טוב וכל טוב. ויאמר החתן הנ"ל: אבקש ברכה מהרב שאוכל תמיד ללמוד בשקידה. ויען לו רבנו זצוק"ל: מברכה שלי לא תוכלו ללמוד בשקידה, אלא רק זאת תזכרו תמיד: להתיישב תמיד 'ללמוד בלי הכנות, ואז תהיו תמיד שקדנים כתורה.

*

"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם"

ואח"כ אמר רבנו זצוק"ל ביאור במאמר הגמרא שבסיום המסכת יבמות: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר 'וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך' אל תקרי בניך אלא בוניך 'שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי

אין חקר ואין תכלית לעוצם שקידת התורה של רבנו זצ"ל. בערוב ימיו, בבואו להעניק לנו בעין יפה מאוצרותיו הגדושים בשיעוריו המפורסמים לתהלה בישיבת סלבודקה שבבני ברק, סח לנו בלשון הזה: אסביר לכם מה זה להיות שקוע בלימוד. יכול אני להעיד על עצמי שמגיל עשרים לא הסחתי דעתי מדברי תורה. אני אוכל - ולומד, הולך - ולומד, נוסע - ולומד, שוכב - ולומד, ישן - ומהרהר בלימוד, נושם - ונשימותי בלולות בלימוד. עד לפני גיל עשרים אינני יכול להעיד שהיה לגמרי בלי היסח הדעת, אבל מגיל עשרים ודאי שהוא כן... והשווה לזה מה שכתב רבנו זצ"ל בנעוריו, בחדש שבט תרס"ט, בהיותו חתן, והוא כבן כ"ג, "להמיעיד להיות חותני זקני הגאון האמיתי מרן רידב"ז, וזה לשונו הזהב: "אתמול בערב באמצע הסעודה שקעתי שנית את רעיונותי בנידון זה, וה' הנותן חלק בתורתו הקדושה לכל אחד ואחד לפי הנהגתו בקדש וכשרונותיו, היה לי לעזר להצדיק את דברי הגרע"א באופן נכון שלא ניתן לדחות ואין לו מקום בראש".

ופעם אחת שמענו מפיו את חידושו בענין תערוכות חמץ (עי' חזון יחזקאל פסחים דף ל, א ובהשטות שם), ואמר לנו: חידוש זה עלה בדעתי בלכתי אל הרכבת באנגליה בשעה חמש לפנות בוקר בתאריך זה וזה. התורה היתה נשמת אפו ומקור חיותו ובריאותו. נכנסנו אצלו פעם לפנה"צ לחדרו ושאלנוהו: איך מרגיש רבנו? השיב לנו: כאשר קמתי בבקר הרגשתי מאד לא טוב, אבל ב"ה הוטב לי מאד, כי למדתי שבעה דפים גמרא במסכת ערכין, ועי"ז נהפכתי לאיש אחר...

*

בלכתך בדרך

אמרתי פעם לרבנו זצוק"ל: שמעתי מכבוד חותני (הרה"צ הצדיק ר' שלמה כהן זצ"ל) שזוכר בבחורות בוילנא, בשנות התר"פ, שהיו מספרים כי ברוסיה יש רב אחד, רבה של סלוצק, שאפילו בנסיעותיו ברכבת לומד הוא מתוך הגמרא כל הדרך. והשיב

אדברה נא שלום בך למען בית ה' אלקינו אבקשה טוב לך ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

ואמר על זה רבנו זצוק"ל: שאין הכוונה שת"ח הולכים מבית לבית להרבות שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחברו, אלא שענין שלום הוא היפך קפיידא וכעס, וענינים אלו שייכים כאשר האדם אינו שבעירצון, וממורמר, ואין לו סיפוק, ואז הוא מקפיד וכועס על כל דבר פגוט שנעשה שלא לרצונו, ומטיל אימה על כל סביביו, אבל הגדרת ת"ח האמיתי היא שהוא מלא אושר, וסיפוק, ושביעות רצון, ונחת רוח ועונג כל ימיו, מהדף גמרא שלמד יותר מאשר הגביר האדיר במיליארד שהרויח, וממילא אינו מקפיד על מאומה, כי הוא מלא עונג וסיפוק מתלמודו, ולא איכפת לו משאר ענינים שאינם חשובים כלל ובוזה מרבה שלום בעולם.

*

מה לך הים כי תנוס

פעם אמר לי רבנו זצוק"ל: יש טעם אחר לגמרי, לשבח, כאשר אומרים דבר תורה, ומקדימים לזה קושיא, והד"ת נאמר בתורת תירוצ' להקושיא. וממי למדתי דבר זה? – מדוד המלך, במזמור "בצאת ישראל ממצרים", מה היה המקרא חסר בלי הפסוק "מה לך הים כי תנוס, הירדן תסוב לאחור, ההרים תרקדו כאילים, גבעות כבני צאן" [4 שאלות] ? והלא היה מספיק לומר: "הים ראה וינס, הירדן יסוב לאחור, ההרים רקדו כאילים, גבעות כבני צאן – מלפני אדון חולי ארץ" וגו', ולמה בא באמצע הפסוק הנ"ל הכולל ארבע שאלות: "מה לך הים כי תנוס" וגו'? – ללמדנו שהדברים יותר נעימים ומודגשים ומוסברים ומובנים היטב ונקלטים באוזן ובלב השומע כאשר הם נאמרים בתורת תשובה לשאלות...

(פניני רבינו יחזקאל)

*

המשרה הטובה ביותר

מפי הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שמעתי שכמו שמשה רבינו השיב לעדת קרח (במדבר טו, ט) "המעט מקם כי הדייל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבד את עבדת משכן יהוה ולעמדם לפני העדה לשרתם" - וכוונתו להשיב על טענתם שדרשו משרה, ואמר להם שבזה גופא שהם מובדלים להיות מכל ישראל לדרגת שבט לוי - שהם בני התורה, זהו המשרה והחשיבות הגדולה ביותר ואי"צ יותר מזה, שהם מחזיקים את עם ישראל ואת העולם כולו, וזמ"ש "המעט מכם" וכו', והיינו שאם הם מבקשים שררה נוספת חוץ מעצם חשיבותם בהיותם מבני לוי, בהכרח שאינם מעריכים את זכיותם להיות משבט לוי ולעמוד לפני ה' לשרתו. והוסיף הגר"י אברמסקי זצ"ל שזהו הוראה לדורות לתלמידי חכמים שלומדים בכולל כל ימי חייהם בלא שום משרה, שראוי להם לשמוח בגורלם ולדעת שעצמם מה שהם לומדים בכולל זהו המשרה הגדולה ביותר שהם זוכים להחזיק את עם ישראל ואת העולם כולו.

*

איך נראית תרבות אוה"ע

בשנת תשכ"ד שמעתי נאום גדול של מרן הגאון רבי יחזקאל אברמסקי (שליט"א) בישיבת "קול תורה" כנאום זכרון לקרבת הנאצים, באותו לילה של חרפה אשר בו הרסו את מקדשי ה' באשכנז. הוא נאם בעברית, ופתאום הוא קרא בקול חוצב להבות אש, בשפה הגרמנית: וכה נעשה העם של ה"דיכטער אונד דענקער" לעם הבזוי של ה"מירדער אונד הענקער" [העם של המשוררים ושל החוקרים נעשה בלילה אחד לעם של רוצחים ותליינים] ! זוהי התרבות המפוארה שלהם, ועלינו להישאר במקורנו, ולא לזוז ממנו אף רגע! – סיים הגאון את דבריו.

(אשא דעי למרחוק-הרב בנימין יעקובזון)

*

מתמיד

רבי אלימלך וינטר סיפר, שמרגלא בפומיה של הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל: "מתמיד הוא זה שלומד שישים דקות בשעה".

*

רבי עקיבא איגר

ידוע הסיפור, שכאשר הכין הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל לדפוס את חיבורו "חזון יחזקאל" למסכת גיטין, קרה יום אחד שכתב (בחידושיו לתוספתא גיטין פ"ה הלכה ב') הסבר מסוים בדיון צוואת "שכיב מרע שניתק מחולי לחול", ומסרו למדפים עלימנת שישבצו בפנים הספר. בסופו של הסבר זה ציין שכל דבריו דלא כהבנת הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל בחידושיו למסכת גיטין (דף ע"ג ע"א, ד"ה אמנם, והגר"א בחתימת דבריו מוסיף "והוא כפתור ופרח"). הדבר ארע ביום גשם וסערה, הוא שב מבית הדפוס עייף וסחוט ושכב לנוח מעט, וירדם. ויהי בחלומו התראה אליו הגרע"א מעלמא דקשוט כשפניו לא רצויות, והחליפו דברים ביניהם, עד שפייס וריצה אותו. בהקיצו ביקש רבינו מג' אנשים שייטיבו חלומו, והוא עצמו חש

מהר אל המדפים, כדי לתקן ולשפר את סגנון הדברים שכתב. את חידושו שלו אמנם השאיר על מכונו, כמקודם, אבל הוא שינה את טעמו ומחק הערתו "דלא כ..." ורק הוסיף בגמר הענין שורה מיוחדת בלשון זו: "אמנם בחידושי רעק"א במסכתין משמע איפכא". ולא היה קץ לשמחתו מעצם הדבר, שרבי עקיבא איגר אמר לו בחלומו: "יודע אני שהנך מתעסק עכשיו בכתיבת הפירוש לתוספתא".

(הרב אהרן טורסקי שליט"א "מלך ביפיר")

*

"התורה היא חיינו"

רבנו היה קשור ודבוק בתורה במידה כזאת, שהצליח להשפיע מרוחו גם על הרחוקים מדרך התורה.

בשנת תשי"ט השתתף רבנו בישיבה מיוחדת שכינס מנכ"ל משרד הבטחון, מר ש. פ. פרס זימן את הישיבה כדי לדון בטיטוט הצעה להסדר שירות צבאי חלקי לבני הישיבות...

עוד בטרם פתח הלה בדבריו ביקשו רבנו: "האם מותר לי להתחיל את דברי באותם הדברים שהיה בדעתי לסיים בהם?"

כשענה מר פרס בחיוב: "רצונו של אדם זהו כבודו", הודיע רבנו בדברים קצרים וברורים: "הישיבות הן בית חיינו והתורה היא עצם חיינו. על דבר חי, פשוט שלא ניתן להחיל את המשפט 'גזורו'!"

דבריו של רבנו התקבלו ללא כל דיון או ויכוח בנושא. היה זה משום שדבריו נאמרו באמת כנה וללא כל גוזמא; התורה אכן היתה כל חייו.

(במחיצתם בשם רמ"ד טנגבוים)

*

"ר' עמרם החייתני"

סיפר הגר"ר עמרם זקס, מראשי ישיבת סלבודקה: נהירנא, בשנת תש"ל, כשלקה רבנו בהתקף לב והיה מאושפז במרכז הרפואי "שערי צדק" בירושלים, נסעתי מבני ברק כדי לבקרו. הרופאים שנכחו סביבו וחרדו לשלומי, הזהירוני לקצר ולמעט בדיבורים. אולם מיד כשהתקרבותי למיטתו תפס רבנו בידי ושאל: "מה נשמע בישיבה?" "אמרתם את השיעור?" ו"במאי עסקיתו?" - ולא הניחני, עד שבילית ברירה חזרתי לפניו על תוכן הדברים שנמסרו בשיעור, ובתוכם הזכרתי קושיא אחת של רבי עקיבא איגר.

ברגע זה אותה לי רבנו פתאום באצבע על הפה לסימן שאפסיק. הוא שקע במחשבות, ועל פניו ניכרו סימני מאמץ. פניו החווירו, ואגלי זיעה בצבצו על מצחו. נתקפתי בדאגה ופחד שמא קרה לו שוב משהו. אולם באותו רגע פתח את פיו ואמר בקול חרישי את שני התירוצים שתייץ בהם את קושיית רבי עקיבא איגר. כשסיים, נהרו פניו, וחיוכו הטוב השתפך עליהם: "החייתני, ר' עמרם, החזרתם לי את הנשמה!"

אחרי ששאף מעט אוויר, הוסיף ואמר לי: "חושש הייתי פן שכחתי את תלמודי. עכשיו נוכחתי לדעת שעודני חי!"

*

סיפר רבי אברהם טוקר: היתה תקופה שברחוב החילוני נכנסה מודה חדשה של בגדים זולים שחדרה אף לשולי המחנה החרדי. ישבתי אז בכולל ונכנסו שלושה תלמידי חכמים מפורסמים, הגאונים רבי משה קופשיץ, רבי שמחה בונים וולדנברג ויבדלחט"א רבי אביעזר פילץ, הם פנו אלי ואמרו לי נחרצות: ר' אברהם יש לך יד בביתו של הגאון רבי יחזקאל אברמסקי, תבוא יחד איתנו ותבקש מהגאון בעל ה"חזון יחזקאל" שימסור שיחת מוסר ומחאה נגד התלבשות החדשה. נאסוף את תלמידות בית יעקב והגאון ידבר דברי אלוקים מוסר ומחאה.

לא עזרו לי שום התחמקויות והלכתי איתם. נכנסנו, רבי יחזקאל הגביה את עיניו, והביט בתמיה, ארבעה אנשים? משלחת של ממש, מה קרה, מה רצונכם. אמרתי לו את פרטי הענין, כך וכך המצב ורצונו לשמוע את מלכנו. הגאון הרהר שניה קצרה ואמר נחרצות, שאני אדבר לפני נשים? לא, אינני מדבר לנשים! ידענו שעם הגר"י אברמסקי אין מה להתווכח, לא שייך להגיד לו למשל שהחפץ חיים כן דיבר לנשים, ועוד גדולי ישראל, כי את הכל הוא יודע בלעדינו ואם אעפ"כ החליט כך, זהו זה...

לאחר מכן הוא גילה את צפונות ליבו בהתנצלות על שהוא ממאן לבוא לנאום לפני נשים, באומרו: 'השנים שלי מלאות', אמר בלחש והמשיך, 'וליצר הרע יש אינטרס מיוחד להכשיל אנשים בשנים הללו...' הפסיק הרב אברמסקי לשניה והמשיך, 'הכרת' גדולים שהגיעו לשנים הללו והיצה"ר תפס בהם, אני לא אתן לו שום צ'אנס להכשיל אותי, לא אדבר לפני נשים...' אח"כ סיים והוסיף משפט חד, 'את הכוחות שה' נתן לי אני מנצל רק לתורה...' נבהלנו מהפחד שלו והשתוממנו מדבריו החדים.